

Skupštine Crne Gore

Odsjek za istraživanje, analizu, biblioteku i dokumentaciju

Istraživački rad:

Standardi Baltičkih zemalja u oblasti izbornog procesa

Podgorica, jul 2013. godine

Broj: 04/2013

Klas. br: 00-52/13-

Datum: jul 2013. godine

Pripremio: Odsjek za istraživanje, analizu, biblioteku i dokumentaciju

**Stavovi prezentirani u tekstu ne predstavljaju zvaničan stav Skupštine Crne Gore*

Sadržaj

Uvod	4
1. Tabela prikaz glavnih nalaza istraživanja	5
2. Komparativni pregled standarda Baltičkih zemalja u oblasti izbornog procesa	9
2.1 Estonija	9
2.1.1 Rezidencijalni uslov za sticanje biračkog prava.....	9
2.1.2 Organizacija izbornog dana.....	10
2.1.3 Identifikacija birača.....	13
2.1.4 Tajnost glasanja.....	13
2.1.5 Finansiranje izborne kampanje i učesnika u izbornom procesu.....	13
2.2 Letonija	16
2.2.1 Rezidencijalni uslov za ostvarivanje biračkog prava	16
2.2.2 Organizacija izbornog dana.....	17
2.2.3 Tajnost glasanja.....	20
2.2.4 Finansiranje izborne kampanje i učesnika u izbornom procesu.....	20
2.3 Litvanija.....	23
2.3.1 Rezidencijalni uslov kao osnov za ostvarivanje biračkog prava.....	23
2.3.2 Organizacija izbornog dana.....	24
2.3.3 Identifikacija birača na biračkom mjestu	28
2.3.4 Tajnost glasanja.....	28
2.3.5 Finansiranje izborne kampanje i učesnika u izbornom procesu.....	29
Izvori informacija	36

Uvod

Ovaj dokument predstavlja komparativni pregled standarda u oblasti izbornog procesa Baltičkih zemalja, odnosno Estonije, Letonije i Litvanije. S ciljem izrade dokumenta, Odsjek za istraživanje, analizu, biblioteku i dokumentaciju Skupštine Crne Gore je posredstvom kompartivne metode i metode analiza sadržaja obradio zakonodavstvo tih zemalja u oblasti izbornog procesa, odnosno ustav, zakonodavstvo u vezi sa izborom poslanika, odbornika, predsjednika, kao i finansiranjem političkih partija. Analizirani su podaci koji se odnose na rezidencijalni uslov za sticanje biračkog prava, organizaciju izbornog dana, identifikaciju birača na biračkom mjestu, ostvarivanje tajnosti glasanja i finansiranje izborne kampanje i učesnika u izbornom procesu. Na osnovu prikupljenih podataka, rad je strukturiran u dva dijela, odnosno sadrži tabelarni prikaz glavnih nalaza istraživanja i komparativni pregled standarda Estonije, Letonije i Litvanije u oblasti izbornog zakonodavstva.

U skladu sa informacijama koje su prikupljene analizom navedenih propisa, izborni sistemi u Baltičkim zemljama razlikuju se, odnosno Estonija ima proporcionalni izborni sistem, Letonija proporcionalni preferencijalni sistem, dok je u Litvaniji mješoviti izborni sistem, odnosno kombinacija većinskog i proporcionalnog izbornog sistema. U Estoniji i Letoniji predsjednika države bira parlament, dok se u Litvaniji predsjednik bira neposredno na izborima. Zakonodavstvo sve tri zemlje, uz određene razlike, predviđa rezidencijalni uslov za sticanje aktivnog i pasivnog biračkog prava, koji se razlikuje u zavisnosti od toga da li se bira predsjednik, poslanici ili odbornici. Takođe, u svim Baltičkim zemljama postoji mogućnost glasanja iz inostranstva (putem pošte, u diplomatskim predstavništvima i na brodovima). Za razliku od Letonije i Litvanije, izborni zakonodavstvo Estonije predviđa mogućnost glasanja elektronskim putem. U pogledu finansiranja izborne kampanje i učesnika u izbornom procesu, zakonodavstvo Estonije, Letonije i Litvanije sadrži pravila u vezi sa izvorima finansiranja, obavezom podnošenja izvještaja o finansiranju kampanje, kontrolom finansiranja kampanje, odnosno tijelima koja su nadležna za vršenje kontrole nad finansiranjem kampanje. Što se tiče ograničenja troškova kampanje, za razliku od Letonije i Litvanije gdje zakonodavstvo propisuje maksimalan iznos troškova kampanje, Zakon o političkim partijama Estonije ne sadrži takve odredbe.

1. Tabelarni prikaz glavnih nalaza istraživanja

Tabela 1.1: Rezidencijalni uslov za ostvarivanje biračkog prava i organizacija izbornog dana

Zemlja	Uslov za ostvarivanje biračkog prava		Održavanje izbora	Vrijeme glasanja na biračkom mjestu	Načini glasanja	Identifikacija birača na biračkom mjestu	Tajnost glasanja
	Aktivno	Pasivno					
Estonija	<p>Parlamentarni izbori: Državljanin Estonije, 18 godina starosti;</p> <p>Izbori za odbornike: Državljanin Estonije, građanin Evropske unije i stranac sa dozvolom za dugoročno ili stalno prebivalište, 18 godina starosti.</p>	<p>Predsjednički izbori: Državljanin Estonije po rođenju, 40 godina starosti;</p> <p>Parlamentarni izbori: Državljanin Estonije, 21 godina starosti;</p> <p>Izbori za odbornike: Državljanin Estonije i građanin Evropske unije, 18 godina starosti, stalno prebivalište na teritoriji date jedinice lokalne samouprave najkasnije do 1. avgusta izborne godine.</p>	<p>Parlamentarni izbori: Prva nedjelja u martu izborne godine;</p> <p>Izbori za odbornike: Treća nedjelja u oktobru izborne godine;</p> <p>Dodatni izbori za poslanike, odnosno odbornike održavaju se, takođe, nedjeljom.</p>	Od 9.00h do 20.00h.	<p>Parlamentarni izbori: Glasanje prije dana održavanja izbora;</p> <p>Glasanje kod kuće;</p> <p>Elektronsko glasanje;</p> <p>Glasanje birača koji imaju prebivalište van zemlje;</p> <p>Glasanje u istražnim zatvorima;</p> <p>Glasanje u inostranstvu (putem pošte, u diplomatskim predstavništvima i na brodu).¹</p>	Birač je u obavezi da biračkom odboru pokaže identifikacioni dokument.	<p>Glasanje je tajno i lično;</p> <p>Kabina za glasanje obezbjeđuje tajnost;</p> <p>Provjera glasačke kutije prije otvaranja biračkog mjesta;</p> <p>Glasačka kutija se otvara samo prilikom ubacivanja glasačkog listića.</p>

¹ Zakon o izboru odbornika predviđa sve navedene načine glasanja, izuzev glasanja u inostranstvu.

Zemlja	Uslov za ostvarivanje biračkog prava		Održavanje izbora	Vrijeme glasanja na biračkom mjestu	Načini glasanja	Identifikacija birača na biračkom mjestu	Tajnost glasanja
	Aktivno	Pasivno					
Letonija	<p>Parlamentarni izbori: Državljanin Letonije, 18 godina starosti;</p> <p>Izbori za odbornike: Državljanin Letonije, građanin Evropske unije, kao i lice koje ima 18 godina starosti i mjesto prebivališta na administrativnoj teritoriji date lokalne samouprave najmanje 90 dana prije dana održavanja izbora ili lice koje posjeduje nekretnine registrovane na datoj teritoriji.</p>	<p>Predsjednički izbori: Državljanin Letonije, 40 godina starosti.</p> <p>Parlamentarni izbori: Državljanin Letonije, 21 godina starosti;</p> <p>Izbori za odbornike: Državljanin Letonije, građanin Evropske unije, kao i lice koje ima 18 godina starosti i zadovoljava najmanje jedan od sljedećih uslova:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mjesto prebivališta na administrativnoj teritoriji date lokalne samouprave najmanje posljednjih 10 mjeseci; • zaposlenje na administrativnoj teritoriji date lokalne samouprave najmanje posljednja četiri mjeseca; • posjedovanje nekretnine registrovane na datoj teritoriji. 	<p>Parlamentarni izbori: Prva subota u oktobru izborne godine;</p> <p>Izbori za odbornike: Prva subota u junu.</p>	<p>Parlamentarni izbori: od 7.00h do 20.00h;</p> <p>Izbori za odbornike: od 7.00h do 22.00h.</p>	<p>Glasanje kod kuće;</p> <p>Glasanje u zatvorskim institucijama;</p> <p>Glasanje u inostranstvu (putem pošte, u diplomatskim predstavništvima i na brodu).²</p>	<p>Parlamentarni izbori: Identifikacioni dokument birača predstavlja pasoš koji potvrđuje letonsko državljanstvo.</p> <p>Izbori za odbornike: Birač je u obavezi da biračkom odboru pokaže lični identifikacioni dokument koji je važeći u Letoniji.</p>	<p>Glasanje je tajno i lično. Na biračkom mjestu mora postojati posebna prostorija ili kabina kako bi se obezbijedila privatnost glasanja. Osim toga, glasački listić se ubacuje u glasačku kovertu prije ubacivanja u glasačku kutiju.</p>

² Zakon o izboru odbornika predviđa sve navedene načine glasanja, izuzev glasanja u inostranstvu.

Zemlja	Uslov za ostvarivanje biračkog prava		Održavanje izbora	Vrijeme glasanja na biračkom mjestu	Načini glasanja	Identifikacija birača na biračkom mjestu	Tajnost glasanja
	Aktivno	Pasivno					
Litvanija	Državljanin Litvanije, 18 godina starosti.	<p>Predsjednički izbori: Državljanin Litvanije po rođenju, najmanje tri godine prebivališta u Litvaniji, 40 godina starosti;</p> <p>Parlamentarni izbori: Državljanin Litvanije koji nije položio zakletvu za državljanstvo neke druge zemlje, 25 godina starosti, stalno prebavilište u Litvaniji;</p> <p>Izbori za odbornike: Stalni rezident na teritoriji date jedinice lokalne samouprave, 20 godina starosti.</p>	<p>Parlamentarni izbori: Druga nedjelja oktobra;</p> <p>Izbori za odbornike: Posljednja nedjelja najmanje mjesec dana prije isteka mandata aktuelnog parlamenta lokalne samouprave.</p>	Od 7.00h do 20.00h.	<p>Glasanje prije dana održavanja izbora;</p> <p>Glasanje kod kuće;</p> <p>Glasanje u vojnim jedinicama;</p> <p>Glasanje u zdravstvenim ustanovama i ustanovama koje se bave socijalnom zaštitom;</p> <p>Glasanje u kaznenim institucijama;</p> <p>Glasanje u inostranstvu (u diplomatskim predstavništvima i na brodu).³</p>	<p>Birač je dužan da članu biračkog odbora pokaže pasoš ili drugi identifikacioni dokument, pri čemu može pokazati i poziv za glasanje.</p> <p>U cilju utvrđivanja da li je lice koje dođe na biračko mjesto zaista državljanin koji je upisan u birački spisak, dva državljanina Litvanije upisana u birački spisak datog okruga u pisanoj formi mogu posvjedočiti o identitetu datog lica predsjedniku odbora.</p>	<p>Glasanje je lično i tajno. Birač mora imati adekvatne uslove kako bi u tajnosti i bez uticaja obilježio glasački listić. Takođe, zabranjeno je koristiti glasački listić na način koji bi ugrozio tajnost glasanja.</p>

³ Zakon o izboru odbornika predviđa sve navedene načine glasanja, izuzev glasanja u inostranstvu. Osim toga, glasanje putem pošte je omogućeno pri svim načinima glasanja.

Tabela 1.2: Finansiranje izborne kampanje i učesnika u izbornom procesu

Zemlja	Izvori finansiranja	Ograničenja troškova	Obaveza podnošenja izvještaja o finansiranju	Kontrola finansiranja
Estonija	Članarine utvrđene na osnovu pravila o funkcionisanju političkih partija; Sredstva iz državnog budžeta; Donacije; Prihodi od imovine političkih partija.	Zakon o političkim partijama Estonije ne predviđa ograničenja troškova za izbornu kampanju.	Izvještaj o troškovima kampanje podnosi se Odboru za kontrolu finansiranja političkih partija u roku od mjesec dana od dana održavanja izbora.	Odbor za kontrolu finansiranja političkih partija kao posebno tijelo upisano u registar državnih i lokalnih vlasti i nadležan je da utvrđuje da li političke partije, izborne koalicije i samostalni kandidati poštuju pravila predviđena Zakonom o političkim partijama.
Letonija	Politička partija u svrhu organizovanja kampanje ima pravo da koristi sredstva iz državnog budžeta. Takođe, izvori finansiranja političkih partija su: članarine, donacije fizičkih lica, prihod od aktivnosti političke partije i ostali dozvoljeni izvori finansiranja.	Iznos po biraču na prethodnim izborima ne može prelazi prosječnu mjesečnu bruto zaradu za prethodnu godinu koju Centralna kancelarija za statistiku računa u latima primjenjujući koeficijent 0,0008.	Podnošenje izjave o prihodima i rashodima za finansiranje izborne kampanje u roku od 30 dana od dana održavanja izbora Kancelariji za sprečavanje i borbu protiv korupcije.	Kancelarija za sprečavanje i borbu protiv korupcije vrši reviziju izjava o prihodima i rashodima za finansiranje izborne kampanje. Takođe, u periodu od šest mjeseci od podnošenja izjava Kancelarija informiše javnost u vezi sa svim kršenjima odredaba o finansiranju političkih organizacija koje identifikuje, kao i preduzetim preventivnim mjerama.
Litvanija	Sredstva iz državnog budžeta i ostala sredstva političkih partija; Donacije fizičkih lica za kampanju; Krediti koje tokom kampanje dodjeljuju banke registrovane u Litvaniji; Kamate na sredstva na bankovnom računu za finansiranje kampanje.	U slučajevima kada cijela teritorija Litvanije predstavlja jednu izbornu jedinicu, maksimalni dozvoljeni iznos troškova za finansiranje političke kampanje jednog nezavisnog učesnika koji je upisan u birački spisak Litvanije množi se sa jednim litasom a dobijeni iznos se zaokružuje na osnovu prve dvije značajne cifre. U slučajevima kada izborna jedinica obuhvata dio teritorije Litvanije, maksimalni iznos za finansiranje političke kampanje jednog nezavisnog učesnika kampanje izračunava se tako što se broj birača u jednoj izbornoj jedinici množi se sa dva litasa, a dobijeni iznos se zaokružuje u skladu sa prve dvije cifre.	Podnošenje izjave o finansiranju političke kampanje i izvještaja u vezi sa političkim oglašavanjem i izvorima finansiranja oglašavanja Centralnoj izbornoj komisiji. Centralna izborna komisija objavljuje finansijske izjave u vezi sa političkom kampanjom zajedno sa izvještajem revizora o sprovedenoj kontroli (ukoliko je podnošenje izvještaja obavezno) na internet stranici najkasnije 100 dana od dana proglašavanja konačnih rezultata izbora ili rezultata referenduma.	Centralna izborna komisija vrši nadzor nad upotrebom finansijskih sredstava namijenjenih političkoj kampanji. Takođe, Komisija je nadležna za blagovremeno pružanje informacija u vezi sa kršenjem pravila o finansiranju političkih partija i političkih kampanja Specijalnoj istražnoj službi i Kancelariji državnog tužioca. Državna revizorska institucija sprovodi reviziju upotrijebljenih sredstava iz državnog budžeta koja su namijenjena političkim partijama.

2. Komparativni pregled standarda Baltičkih zemalja u oblasti izbornog procesa

2.1 Estonija

2.1.1 Rezidencijalni uslov za sticanje biračkog prava

U skladu sa Ustavom Estonije⁴ i Zakonom o izboru poslanika Parlamenta Estonije⁵ pravo glasa ima svaki državljanin Estonije koji ima navršenih 18 godina starosti. Dalje, Ustav predviđa da državljani Estonije koje sud smatra pravno i poslovno nesposobnim nemaju pravo da glasaju. Učešće na izborima može biti ograničeno u skladu sa zakonodavstvom u slučajevima kada je sud osudio državljanina Estonije na služenje zatvorske kazne u kaznenoj instituciji.

Zakon o izboru poslanika predviđa da lica koja su lišena pravne i poslovne sposobnosti nemaju pravo glasa, kao i da lica koja su osuđena za krivično djelo i nalaze se u zatvoru nemaju pravo da učestvuju na izborima. Državljanin Estonije koji imaju navršenu 21 godinu starosti na posljednji dan za registraciju kandidata imaju pravo da se kandiduju na izborima za poslanike. Lica koja su lišena pravne i poslovne sposobnosti nemaju pravo da budu kandidati za poslanike. Takođe, lica koja su redovni pripadnici odbrambenih snaga ili su osuđena za krivično djelo i služe zatvorsku kaznu ne mogu biti kandidati za poslanike.

U skladu sa Zakonom o izboru odbornika parlamenta lokalne samouprave⁶, pravo glasa na lokalnim izborima imaju estonski državljani i građani Evropske unije koji imaju navršenih 18 godina starosti na dan izbora i čije se stalno prebivalište, odnosno adresa prebivališta koja je upisana u registar stanovništva, nalazi na teritoriji date jedinice lokalne samouprave. Stranci imaju pravo da glasaju ukoliko posjeduju dozvolu za dugoročno prebivalište ili imaju stalno prebivalište u zemlji. Strancima se, u smislu ovog Zakona, smatraju lica koja nijesu državljani Estonije ili građani države članice EU. Lica koja su lišena pravne i poslovne sposobnosti nemaju pravo glasa, dok lica koja su osuđena i služe kaznu u zatvorskoj instituciji ne učestvuju na izborima. Pravo da se kandiduje na lokalnim izborima ima svaki državljanin Estonije i građanin Evropske unije koji ima pravo glasa i stalno prebivalište na teritoriji date jedinice lokalne samouprave najkasnije do 1. avgusta u godini u kojoj se održavaju izbori. Stalni pripadnici oružanih snaga ili lica koja su osuđena za krivično djelo i nalaze se na služenju zatvorske kazne ne mogu se kandidovati na izborima za odbornike.

⁴ The Constitution of the Republic of Estonia

<http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=X0000K2&keel=en&pg=1&ptyyp=RT&tyyp=X&query=p%F5hiseadus>

⁵ Riigikogu Election Act 2002 (amended 2013)

<http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=X60044K4&keel=en&pg=1&ptyyp=RT&tyyp=X&query=riigikogu+valim>

⁶ Local Government Council Election Act 2002 (2013)

<http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=X60031K4&keel=en&pg=1&ptyyp=RT&tyyp=X&query=kohaliku+omavalitsuse>

Predsjednika Estonije, u skladu sa Ustavom i Zakonom o izboru predsjednika⁷, bira Parlament. U slučaju da Parlament odbije da izabere predsjednika, predsjednika bira izorno tijelo sastavljeno od poslanika Parlamenta i odbornika parlamenata lokalne samouprave. Kandidat za predsjednika može biti svaki državljanin Estonije po rođenju koji ima navršenih 40 godina starosti. Isto lice ne može obavljati funkciju predsjednika više od dva uzastopna mandata.

2.1.2 Organizacija izbornog dana

U skladu sa Ustavom i Zakonom o izboru poslanika Parlamenta Estonije redovni izbori za poslanike Parlamenta Estonije održavaju se prve nedjelje u martu izborne godine. Zakon o izboru odbornika parlamenata lokalne samouprave propisuje da se izbori za odbornike parlamenta lokalne samouprave održavaju treće nedjelje u oktobru izborne godine. U skladu sa oba zakona, dodatni izbori za poslanike, odnosno odbornike održavaju se, takođe, nedjeljom. Mandat poslanika, odnosno odbornika traje četiri godine.

Zakonom o izboru poslanika Parlamenta Estonije i Zakonom o izboru odbornika utvrđena je gotovo ista procedura kada je u pitanju organizacija dana izbora, izuzev procedure glasanja u inostranstvu i na brodu koje nijesu predviđene Zakonom o izboru odbornika.

Aktivna izborna kampanja zabranjena je na dan izbora, posebno na biračkim mjestima i ulazima u biračka mjesta. Glasanje se održava na biračkom mjestu koje odredi jedinica lokalne samouprave. Različita biračka mjesta mogu biti određena za obavljanje glasanja na dan izbora ili prije dana održavanja izbora.

Biračko mjesto mora imati prostor za dijeljenje glasačkih listića, kabinu za glasanje i glasačke kutije. U okruzima gdje birači glasaju van izbornog okruga⁸ svog mjesta prebivališta, biračko mjesto ima posebnu kabinu za glasanje i glasačku kutiju za glasanje prije dana održavanja izbora. Utvrđena lista kandidata u izornoj jedinici i nacionalne liste kandidata postavljene su na biračkom mjestu. Birački odbor stara se o održavanju reda na biračkom mjestu za vrijeme glasanja. Usmene naredbe članova odbora obavezujuće su za sva lica prisutna na biračkom mjestu.

Nacionalna izborna komisija utvrđuje standardnu formu glasačkih listića. Takođe, organizuje izradu glasačkih listića i njihovo dostavljanje biračkim odborima. Nakon prijema glasačkih listića, birački odbor ovjerava listiće. Nacionalna izborna komisija ovjerava listiće prilikom glasanja u inostranstvu i na brodu.

Biračko mjesto na dan izbora otvoreno je od 9.00h do 20.00h. Glasanje prije dana izbora održava se u okruzima koje odredi lokalna izborna komisija od desetog do sedmog dana prije dana održavanja izbora. Glasanje prije dana izbora održava se u svim okruzima od šestog do četvrtog dana prije dana održavanja izbora. Glasačko mjesto u oba slučaja otvoreno je od 12.00h do 20.00h. U slučaju elektronskog glasanja, glasanje se

⁷ *President of the Republic Election Act 1996* (amended 2013)

<http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=X0013K1&keel=en&pg=1&ptyyp=RT&tyyp=X&query=presidendi+valimise>

⁸ U cilju održavanja izbora propisom jedinice lokalne samouprave izborni okruzi (*voting district*) se formiraju na teritoriji izborne jedinice (*electoral district*).

održava od desetog do četvrtog dana prije dana održavanja izbora. Glasanje počinje desetog dana prije dana izbora u 9.00h i traje 24h, odnosno do zaključivanja glasanja četvrtog dana prije dana izbora, odnosno u 18.00h. Glasanje kod kuće održava se na dan izbora u slučajevima utvrđenim Zakonom.

2.1.2.1 Načini glasanja

Osim uobičajenog načina glasanja, izborni zakoni predviđaju glasanje prije dana održavanja izbora, glasanje elektronskim putem, glasanje birača koji imaju prebivalište van zemlje, glasanje kod kuće i glasanje u istražnim ustanovama. Pored toga, Zakon o izboru poslanika predviđa glasanje u inostranstvu (putem pošte, u diplomatskim predstavništvima i na brodu).

Glasanje prije dana održavanja izbora odvija se u skladu sa uobičajnom procedurom glasanja, a organizuju ga najmanje tri člana biračkog odbora. Član odbora bilježi datum glasanja svakog birača u birački spisak. Birački odbor čuva glasačku kutiju i drugi izborni materijal kojem pristup imaju jedino članovi odbora.

Ukoliko birač nije u mogućnosti da glasa na biračkom mjestu zbog zdravstvenog stanja ili sličnog razloga može podnijeti zahtjev za *glasanje kod kuće* u pisanoj formi biračkom odboru svog mjesta prebivališta do 14.00h na dan izbora. Takođe, birač može putem telefona podnijeti zahtjev za glasanje kod kuće u periodu od 9.00h do 14.00h na dan izbora. Glasanje kod kuće organizuje se u prisustvu najmanje dva člana odbora koja ne mogu pripadati istoj političkoj partiji.

Glasanje u istražnim ustanovama održava se u okruzima koje odredi lokalna izborna komisija od desetog do sedmog dana prije dana održavanja izbora. Glasačko mjesto otvoreno je od 12.00h do 20.00h, pri čemu je uprava ustanove u obavezi da podnese zahtjev za održavanje glasanja. Glasanje se održava u prisustvu najmanje dva člana biračkog odbora.

Procedura glasanja birača koji imaju prebivalište van Estonije. Birači koji imaju prebivalište u inostranstvu i upisani su u birački spisak birača koji imaju stalno prebivalište u drugoj zemlji, a ne glasaju u skladu sa procedurom koja je predviđena za glasanje u inostranstvu, mogu glasati prije dana održavanja izbora u okruzima koje je odredila lokalna izborna komisija. S ciljem dobijanja glasačkog listića, birač, koji je upisan u birački spisak birača koji glasaju van izbornog okruga svog mjesta prebivališta, mora dati na uvid biračkom odboru identifikacioni dokument. Član biračkog odbora uručuje biraču glasački listić, dvije koverta i utvrđenu listu kandidata u izbornoj jedinici u kojoj birač ima prebivalište. Birač se potpisuje u birački spisak birača koji glasaju van izbornog okruga svog prebivališta nakon preuzimanja glasačkog listića. Birač ubacuje glasački listić u kovertu, a nakon toga kovertu stavlja u drugu na čijoj poledini upisuje ime i prezime, lični identifikacioni broj,

Birači mogu *glasati elektronskim putem* u skladu sa procedurom koju sprovodi birački odbor za elektronsko glasanje. Birači glasuju lično a identifikacija se vrši na osnovu digitalne potvrde identiteta koja se izdaje u skladu sa Zakonom o identifikacionim dokumentima.

Nakon identifikacije, birač ima pristup utvrđenoj listi kandidata u izbornoj jedinici prebivališta. Birač obilježava kandidata za kojeg želi da glasa, a glas potvrđuje digitalnim potpisom u skladu sa Zakonom o digitalnom potpisu. Nakon toga, pojavljuje se obavještenje da je glas birača prihvaćen.

adresu prebivališta i broj izborne jedinice. Birač ubacuje kovertu u glasačku kutiju koja je namijenjena glasačkim listićima birača koji glasaju van izbornog okruga svog prebivališta.

Glasanje u inostranstvu za birače koji imaju stalno ili privremeno prebivalište u nekoj drugoj zemlji organizuju diplomatska predstavništva Estonije. Za organizaciju glasanja zadužen je šef diplomatskog predstavništva ili zvaničnik kojeg on ovlasti. Ukoliko je poznata adresa birača koji ima stalno ili privremeno prebivalište u datoj zemlji, diplomatsko predstavništvo upućuje poziv za glasanje biraču poštom ili e-mailom najkasnije 85 dana prije dana održavanja izbora. U slučaju da birač želi da glasa putem pošte, potrebno je da pošalje zahtjev diplomatskom predstavništvu Estonije u zemlji u kojoj ima prebivalište. Ukoliko zemlja u kojoj birač ima prebivalište nema diplomatsko predstavništvo Estonije, birač upućuje zahtjev najbližem diplomatskom predstavništvu Estonije. Birač koji je upisan u spisak birača koji imaju stalno prebivalište u drugoj zemlji uz zahtjev mora priložiti kopiju stranice identifikacionog dokumenta na kojoj se nalaze lični podaci i u zahtjevu navesti adresu prebivališta u inostranstvu. Zahtjevi se upućuju diplomatskom predstavništvu najkasnije 30 dana prije dana održavanja izbora. Diplomatsko predstavništvo u najkraćem mogućem roku biračima koji su blagovremeno podnijeli zahtjev za glasanje putem pošte i koji ispunjavaju uslove šalje glasački listić, utvrđenu listu kandidata u izornoj jedinici i dvije kovertu.

Birač popunjava glasački listić u skladu sa odredbama Zakona o izboru poslanika i ubacuje popunjeni glasački listić u kovertu koju je dobio od diplomatskog predstavništva. Nakon toga, birač ubacuje kovertu u drugu kovertu koju je, takođe, dobio od diplomatskog predstavništva na čijoj poleđini upisuje ime i prezime i lični identifikacioni broj, kao i broj izborne jedinice i šalje glasački listić diplomatskom predstavništvu. Glasačke listiće koji se šalju poštom diplomatsko predstavništvo prima na dan koji utvrdi diplomatsko predstavništvo kako bi Nacionalna izborna komisija dobila glasačke listiće najkasnije četiri dana prije izbornog dana. Diplomatsko predstavništvo priprema birački spisak birača koji su glasali poštom i prosljeđuje ga Nacionalnoj izornoj komisiji.

Dalje, Zakonom je predviđeno da ukoliko nije podnio zahtjev za glasanje putem pošte, birač može glasati u diplomatskom predstavništvu u vrijeme koje utvrdi diplomatsko predstavništvo. Diplomatsko predstavništvo može omogućiti glasanje u trajanju od najmanje dva dana u periodu između 15 i 10 dana prije dana održavanja izbora. Nakon što u skladu sa predviđenom procedurom popuni glasački listić, birač stavlja glasački listić u kovertu. Nakon toga, kovertu stavlja u drugu kovertu. Birač ili lice zaduženo za organizaciju glasanja, na poleđini kovertu upisuje ime i prezime, lični identifikacioni broj i broj izborne jedinice. Birači koji imaju privremeno prebivalište, na poleđini kovertu upisuju i adresu prebivališta. Birači koji glasaju u diplomatskom predstavništvu potpisuju se u birački spisak birača koji glasaju u diplomatskom predstavništvu nakon uzimanja glasačkog listića.

Nacionalna izborna komisija treba da dobije glasačke listiće od diplomatskog predstavništva najkasnije četiri dana prije izbornog dana. Nakon što primi kovertu sa glasačkim listićima, Nacionalna izborna komisija utvrđuje da li su birači sa prebivalištem u inostranstvu glasali više puta, te da li su upisani u birački spisak birača sa prebivalištem u inostranstvu. Kovertu sa glasačkim listićima otvara lokalna izborna komisija na dan izbora s ciljem utvrđivanja izbornih rezultata.

Osim glasanja u diplomatskim predstavništvima, Zakon omogućava glasanje na brodu koji plovi pod zastavom Estonije i nalazi se u međunarodnim vodama ili vodama stranih zemalja. Za organizaciju glasanja na brodu zadužen je kapetan broda, koji Nacionalnoj izbornoj komisiji podnosi zahtjev za održavanje izbora na brodu.

2.1.3 Identifikacija birača

Birač glasa u izbornom okrugu gdje je upisan u birački spisak, izuzev u slučajevima glasanja prije dana izbora, elektronskog glasanja i glasanja u inostranstvu. Birač je u obavezi da pokaže identifikacioni dokument biračkom odboru kako bi dobio glasački listić. Birač se potpisuje u birački spisak prilikom uzimanja glasačkog listića.

2.1.4 Tajnost glasanja

Birač popunjava glasački listić u kabini za glasanje. U izbornoj jedinici svog mjesta prebivališta u predviđenom prostoru na glasačkom listiću upisuje registracioni broj kandidata za kojeg želi da glasa. Birač sam popunjava glasački listić, izuzev ukoliko je lice sa invaliditetom onda na njegov zahtjev ili uz njegovo prisustvo to može učiniti drugi birač ukoliko to nije kandidat na izborima u toj izbornoj jedinici. Birač ne može koristiti glasački listić van biračkog mjesta, a ukoliko ošteti listić birački odbor mu uručuje novi. Birač treba da oštećeni ili neiskorišćeni listić vrati biračkom odboru. Nakon popunjavanja glasačkog listića, birač presavija glasački listić i predaje ga članu biračkog odbora koji stavlja pečat odbora na poleđinu presavijenog listića. Birač sam ubacuje listić u glasačku kutiju, izuzev ukoliko je lice sa invaliditetom onda na njegov zahtjev ili uz njegovo prisustvo to može učiniti drugi birač.

Kabina za glasanje obezbjeđuje tajnost glasanja. U glasačkoj kabini obezbijedjeni su sto i olovka. Utvrđena lista kandidata u izbornoj jedinici istaknuta je na zidu kabine za glasanje, izuzev u kabinama određenim za glasanje van izbornog okruga mjesta prebivališta birača.

Prije otvaranja biračkog mjesta, birački odbor provjerava i pečati glasačku kutiju. Glasačke kutije zapečaćene prije glasanja koje se održava prije dana izbora koriste se samo za to glasanje. Otvorena glasačka kutija je pokrivena, otvara se samo kada se glasački listić ubacuje u kutiju. Nakon zaključivanja glasanja održanog prije dana izbora, birački odbor pečati navedenu glasačku kutiju.

2.1.5 Finansiranje izborne kampanje i učesnika u izbornom procesu

Zakon o izboru poslanika Parlamenta predviđa da se troškovi pripreme i organizovanja izbora za Parlament pokrivaju sredstvima iz državnog budžeta. Nacionalna izborna komisija zadužena je za pripremu nacrtu budžeta u vezi sa troškovima izborne kampanje. Takođe, odlučuje o raspodjeli budžetskih sredstava. Troškovi u vezi sa registracijom birača pokrivaju se sredstvima iz budžeta Ministarstva za unutrašnje poslove. Troškovi Nacionalne izborne komisije i lokalne izborne komisije takođe se pokrivaju sredstvima iz državnog budžeta.

Zakon o izboru odbornika parlamenta lokalne samouprave predviđa da se troškovi za organizaciju izbora za odbornike pokrivaju iz budžeta lokalne samouprave. Ako nema dovoljno sredstava za pripremu i održavanje dodatnih izbora u okviru budžeta lokalne samouprave, izborni troškovi se pokrivaju iz državnog budžeta, po zahtjevu i do nivoa koji utvrdi predsjednik okruga. U tom slučaju, država će ta sredstva dodijeliti iz budžeta lokalne samouprave za narednu godinu. Vlada može smanjiti iznos koji lokalna samouprava treba da vrati ili da lokalnu samoupravu oslobodi od obaveze vraćanja sredstava.

Prema Zakonu o političkim partijama⁹, izvori finansiranja izborne kampanje samostalnog kandidata uključuju donacije dobijene u skladu sa uslovima predviđenim ovim zakonom i ličnu imovinu kandidata. Osim toga, političke partije i izborne koalicije mogu primiti sredstva iz sljedećih izvora: članarina utvrđenih na osnovu pravila o funkcionisanju političkih partija, državnog budžeta, donacija i prihoda od imovine političkih partija.

Zakon predviđa da u roku od mjesec dana od dana održavanja izbora politička partija je u obavezi da Odboru za kontrolu finansiranja političkih partija podnese u odgovarajućoj formi izvještaj o troškovima izborne kampanje političke partije i povezane organizacije kao i lica kandidata na listi političke partije za izbore za poslanike, odbornike i poslanike Evropskog parlamenta.¹⁰ Izvještaj o troškovima izborne kampanje objavljuje se na internet stranici Odbora za kontrolu finansiranja političkih partija. Ukoliko kandidat sa liste političke partije samostalno nastupa na izborima, izvještaj o troškovima kampanje dostavlja se kao aneks izvještaja političke partije.

Izvještaj o troškovima izborne kampanje mora sadržati podatke o troškovima partije tokom izborne kampanje. U izvještaju o troškovima samostalni kandidat treba da navede sve izvore finansiranja izborne kampanje. Takođe, kada su u pitanju donacije potrebno je navesti ime i prezime donatora, lični identifikacioni broj donatora, vrijednost donacije, podatke o datumu dobijanja donacije, a kada su u pitanju lična finansijska sredstva potrebno je navesti novčani iznos koji je upotrijebljen za izbornu kampanju.

Izborna koalicija u izvještaju mora navesti vrstu izvora prihoda korišćenih za izbornu kampanju, kao i primljenih kredita, ime i lični identifikacioni broj ili registarski broj donator, vrijednost i datum dobijanja sredstava.

U vezi sa troškovima u izvještaju je potrebno navesti sljedeće: datum i broj potvrde o izvršenom plaćanju, ime primaoca, lični identifikacioni ili registarski broj primaoca, vrstu troškova, iznos troškova, iznos podmirenih i nepodmirenih troškova, datum plaćanja. Vrste troškova mogu biti: administrativni, uključujući troškove za komunikaciju, troškovi za lica angažovana u izbornoj kampanji, troškovi u vezi sa oglašavanjem, troškovi

⁹ Political Parties Act 1994 (amended 2013),

<http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=X1022K10&keel=en&pg=1&ptyyp=RT&tyyp=X&query=erakonnaseadus>

¹⁰ U skladu sa odredbama Zakona o izboru poslanika koje su važile do 10.12.2010. godine, političke partije i izbore koalicije bile su u obavezi da izvještaj o troškovima izborne kampanje podnose relevantnom odboru Parlamnta mjesec dana od dana izbora.

u vezi sa odnosima sa javnošću, troškovi objavljivanja, uključujući štampanje publikacija, troškovi prevoza, iznajmljivanja, organizacije javnih događaja i ostali troškovi.

Ukoliko politička partija identifikuje bilo kakve nedostatke u podnijetom izvještaju i podnese novi izvještaj u kojem navodi promjene, te obavijesti Odbor o tome odmah nakon što uoči nedostatke i prije nego što ih odbor identifikuje, neće se primijeniti obaveza da se iznos koji se ne poklapa vrati u državni budžet. Ukoliko član političke partije ili povezane organizacije ne podnese izvještaj u predviđenom roku ima obavezu da odgovrajući iznos vrati u državni budžet.

Odbor za kontrolu finansiranja političkih partija nadležan je da utvrđuje da li političke partije, izborne koalicije i samostalni kandidati poštuju pravila predviđena Zakonom o političkim partijama. Odbor za kontrolu finansiranja političkih partija čine četiri člana: član kojeg imenuje ministar pravde, član kojeg imenuje glavni državni revizor, član kojeg imenuje Nacionalna izborna komisija i član kojeg imenuje politička partija zastupljena u Parlamentu, a koji nije poslanik ili član Vlade Estonije.

Svako lice koje imenuje člana, takođe može imenovati i njegovog zamjenika. Članovi Odbora imenuju se na period od pet godina. Odbor ima predsjednika i potpredsjednika koje bira iz reda svojih članova na prvom sastanku Odbora. Prilikom vršenja dužnosti, članovi Odbora su u obavezi da drže u tajnosti informacije koje dobijaju. Služba Parlamenta Estonije u obavezi je da obezbijedi funkcionisanje i tehničku podršku Odboru. Odbor je upisan u nacionalni registar državnih i lokalnih vlasti. Odbor za kontrolu finansiranja političkih partija može izdati naredbu političkoj partiji, kandidatu sa liste političke partije, izbornoj koaliciji, kandidatu sa liste izborne koalicije ukoliko:

- odbije da izvrši obavezu podnošenja izvještaja ili ukoliko izvještaj sadrži nedostatke;
- odbije da vrati nedozvoljenu donaciju;
- ne navede sve primljene donacije;
- ne vrati nedozvoljenu donaciju u državni budžet;
- ne podnese izvještaj o troškovima izborne kampanje;
- odbije da dostavi do predviđenog roka dokument koji je zatražio Odbor.

Naredba obavezuje političku partiju, kandidata sa liste političke partije, izbornu koaliciju, ili kandidata sa liste izborne koalicije da, pod uslovima koje utvrdi Odbor, dostave traženu dokumentaciju ili izvještaj, isprave nedostatke koji se nalaze u izvještaju ili registru donacija, te da vrate donacije u državni budžet u skladu sa procedurom utvrđenom Zakonom o političkim partijama. Naredbu potpisuju predsjednik ili potpredsjednik Odbora. U cilju poštovanja Zakona, Odbor ima pravo da od navedenih lica zahtijeva dostavljanje dokumenta u pisanoj formi, pri čemu rok za dostavljanje mora biti najmanje deset dana.

2.2 Letonija

2.2.1 Rezidencijalni uslov za ostvarivanje biračkog prava

Pravni okvir za ostvarivanje biračkog prava u Letoniji čine Ustav Letonije¹¹, Zakon o izboru poslanika Parlamenta Letonije¹² i Zakon o izboru odbornika parlamenta lokalne samouprave¹³.

U skladu sa Ustavom Letonije, pravo glasa na izborima imaju državljani Letonije koji na dan izbora imaju 18 godina starosti, a pravo da budu birani za poslanike Parlamenta imaju državljani Letonije koji na dan izbora imaju 21 godinu. Predsjednika Letonije bira Parlament tajnim glasanjem. Ustav predviđa da svako lice koje ima državljanstvo Letonije i navršениh 40 godina starosti može biti izabrano za predsjednika. Lice koji ima dvojno državljanstvo nema pravo da se kandiduje za predsjednika Letonije.

Zakonom o izboru poslanika Parlamenta Letonije takođe je propisano da pravo glasa imaju državljani Letonije sa navršениh 18 godina starosti, izuzev lica koja je sud proglasio pravno i poslovno nesposobnim. Zakon o izboru odbornika parlamenta lokalne samouprave predviđa da pravo glasa na izborima za odbornike imaju državljani Letonije i građani Evropske unije koji nijesu državljani Letonije, ali su upisani u registar stanovništva. Takođe, pravo glasa imaju lica koja imaju navršениh 18 godina starosti na dan izbora, upisana su u birački spisak i imaju registrovano mjesto prebivališta na administrativnoj teritoriji date lokalne samouprave najmanje 90 dana prije dana održavanja izbora ili lica koja posjeduju nekretnine registrovane na datoj teritoriji u skladu sa procedurama predviđenim zakonom. Pravo glasa ograničeno je licima koja u skladu sa zakonom nemaju pravnu i poslovnu sposobnost, licima koja služe kazne u zatvorima, kao i licima koja nemaju pravo glasa u državi članici Evropske unije čiji su državljani. Kandidat na izborima za odbornika može biti državljanin Letonije i građanin Evropske unije koji nije državljanin Letonije, ali je upisan u registar stanovništva. Takođe, pravo da se kandiduje za odbornika ima lica koje je navršilo 18 godina starosti na dan izbora, koje je upisano u birački spisak i koje na dan podnošenja liste kandidata zadovoljava najmanje jedan od sljedećih uslova:

- ima registrovano mjesto prebivališta na administrativnoj teritoriji date lokalne samouprave najmanje posljednjih 10 mjeseci;
- zaposleno je na administrativnoj teritoriji date lokalne samouprave najmanje posljednja četiri mjeseca;
- posjeduje nekretnine registrovane na datoj teritoriji u skladu sa procedurama predviđenim zakonom.

Prema Zakonu o izboru poslanika Parlamenta Letonije lica koja se ne mogu kandidovati na parlamentarnim izborima su:

¹¹The Constitution of the Republic of Latvia <http://www.saeima.lv/en/legislation/constitution>

¹²The Saeima Election Law 1995 (amended 2011) <http://web.cvk.lv/pub/public/30067.html>

¹³Law on Elections of the Republic City Council and Municipality Council 1994 (amended 2013) <http://web.cvk.lv/pub/public/29842.html>

- lica koja, u skladu sa zakonom, nemaju pravnu i poslovnu sposobnost;
- lica koja služe kazne u zatvorima;
- lica koja se osuđena za krivično djelo sa umišljajem, izuzev lica koja su oslobođena krivice ili čiji je kriminalni dosije izbrisan i poništen;
- lica koja su počinila krivično djelo u stanju neuračunljivosti ili ograničene mentalne sposobnosti, te lica koja su nakon počinjenog krivičnog djela postala mentalno oboljela i nesposobna za preduzimanje ili kontrolisanje svjesnih akcija i koja su kao rezultat bolesti podvrgnuta medicinskom liječenju;
- lica koja pripadaju stranim službama državne bezbjednosti, obavještajnim i kontraobavještajnim službama ili lica koja su pripadala službama državne bezbjednosti, obavještajnim i kontraobavještajnim službama SSSR ili Sovjetske Socijalističke Republike Letonije, izuzev lica koja su bila zaposlena u okviru Odjeljenja za planiranje, finansije i održavanje Odbora državne bezbjednosti SSSR ili SSR Letonije.
- lica koja su od 13. januara 1991. godine aktivna u Komunističkoj partiji Letonije, Međunarodnom frontu radnika Letonije, Organizaciji ratnih veterana, Komitetu javnog spasa i regionalnim komitetima;
- lica kojima je zabranjeno da se kandiduju na parlamentarnim izborima u Letoniji i na izborima za Evropski parlament, parlamente lokalne samouprave, izuzev u slučajevima kada su oslobođena ili su njihovi kriminalni dosiji izbrisani i poništeni.

U skladu sa Zakonom o izboru odbornika parlamenta lokalne samouprave, u pogledu kandidovanja za odbornika važe ista ograničenja koja su predviđena Zakonom o izboru poslanika Parlamenta Letonije, uz ograničenje koje se odnosi na građane Evropske unije koji su sudskom presudom u zemlji članici EU, čiji su državljani, lišeni prava da budu predloženi za kandidata, te stoga ne mogu biti predloženi za kandidata na lokalnim izborima u Letoniji.

2.2.2 Organizacija izbornog dana

U skladu sa Ustavom Letonije izbori za poslanike Parlamenta Letonije održavaju se prve subote u oktobru.

Najkasnije deset dana prije izbornog dana na svim biračkim mjestima ističu se liste kandidata, platforma kampanje i podaci o kandidatima, izuzev ličnog identifikacionog broja. Najkasnije 15 dana prije izbornog dana, regionalna i opštinska izborna komisija objavljuju adresu i vrijeme otvaranja i zatvaranja biračkih mjesta.

Izbori se održavaju od 7.00h do 20.00h, po lokalnom vremenu. U slučaju raspuštanja Parlamenta, Centralna izborna komisija odlučuje o danu održavanja izbora.

Predsjednik ili sekretar biračkog odbora u prisustvu ostalih članova odbora u 7.00h provjerava da li su glasačke kutije prazne. Nakon toga, predsjednik ili sekretar odbora je u obavezi da zapečati kutije stikerom na kojem se nalazi pečat odbora i potpisi svih članova odbora. Posmatrači izbora, ukoliko ih ima, mogu se takođe potpisati na stikeru.

Predsjednik biračkog odbora zadužen je za održavanje reda na biračkom mjestu. Takođe, nadležan je da obezbijedi poštovanje prava glasa, da zabrani javno uznemiravanje i kampanju na biračkom mjestu, i u krugu od 50 metara od ulaza u zgradu u kojoj je smješteno biračko mjesto. Osim toga, predsjednik vrši nadzor i čuva dokumenta, materijal i sredstva kojim odbor raspolaže.

Identifikacioni dokument birača predstavlja pasoš koji potvrđuje letonsko državljanstvo.

Birači glasaju lično, izuzev u slučaju kada je birač lice sa invaliditetom, te stoga nije u mogućnosti da glasa ili da se potpiše u birački spisak. U tom slučaju, u skladu sa uputstvima birača, umjesto njega glasa član porodice ili osoba od povjerenja, pri čemu to ne može biti član biračkog odbora.

Poslodavci su dužni da na izborni dan zaposlenima obezbijede dovoljno vremena kako bi ostvarili svoje pravo glasa. Takođe, u tu svrhu pravo na odsustvo imaju i pripadnici oružanih snaga. Na izborni dan, po zatvaranju biračkog mjesta, mogu glasati jedino lica koja su na biračko mjesto došla prije 20.00h.

Od otvaranja biračkog mjesta, sekretar odbora ili, u njegovom odsustvu, drugi član odbora kojeg je ovlastio predsjednik odbora vodi zapisnik u vezi sa procesom glasanja u skladu sa procedurom koju utvrđuje Centralna izborna komisija. Žalbe birača u vezi sa glasačkim procesom podnose se predsjedniku biračkog odbora i unose se u zapisnik. Žalbe u vezi sa procesom glasanja se razmatraju i odgovor se prosljeđuje podnosiocu žalbe, što se upisuje u zapisnik.

U skladu sa Zakonom o izboru odbornika parlamenta lokalne samouprave, organizacija izbornog dana je ista kao pri izboru poslanika Parlamenta Letonije, izuzev što je biračko mjesto otvoreno od 7.00h do 22.00h, a prilikom identifikacije birači pokazuju lični identifikacioni dokument koji važi u Letoniji.

2.2.2.1 Načini glasanja

Izbornim zakonima predviđeno je glasanje kod kuće i u zatvorskim institucijama. Dodatno, Zakon o izboru poslanika predviđa i glasanje u inostranstvu (u diplomatskim predstavništvima, putem pošte i na brodu).

Glasanje kod kuće. Ukoliko birač iz zdravstvenih razloga nije u mogućnosti da dođe na biračko mjesto, u tom slučaju na osnovu zahtjeva u pisanoj formi koji ispunjava birač ili lice koje je on ovlastio, birački odbor sprovodi tajno glasanje na mjestu gdje se birač nalazi. Posebno ovlašćeni posmatrači imaju pravo da prisustvuju glasanju. Glasanje kod kuće može biti organizovano i za lica koja brinu o bolesnim članovima porodice, ukoliko zahtjev podnesu na vrijeme. Ostali birači nemaju pravo da glasaju van biračkog mjesta. Na dan izbora, birački odbor nastavlja da prima zahtjeve za glasanje kod kuće. Na zahtjeve koje birači podnesu nakon 12.00h birački odbor odgovara ukoliko postoji mogućnost da prije 20.00h

bude na mjestu gdje se nalazi birač. Imena birača koji glasaju kod kuće upisuju se u poseban birački spisak, a zapečaćene koverta sa glasovima ubacuju se u posebnu glasačku kutiju.

Glasanje u zatvorskim institucijama. Učešće na izborima, takođe, imaju lica koja su lišena slobode radi bezbjednosti drugih lica ili lica koja služe zatvorsku kaznu. Birač koji namjerava da glasa u zatvoru u obavezi je da podnese zahtjev upravi zatvora, navodeći ime i prezime i lični identifikacioni broj. Zahtjevi se podnose najkasnije dva dana prije dana održavanja izbora. Uprava zatvora utvrđuje da li je lice koje je podnijelo zahtjev za glasanje državljanin Letonije koji ima navršenih 18 godina starosti i upisuje ga u birački spisak birača koji glasaju u zatvoru. Uprava zatvora je u obavezi da dan prije dana održavanja izbora prosljedi zahtjev relevantnom biračkom odboru. Na dan izbora, birački odbor obezbjeđuje upravi zatvora glasačke listiće na kojima su liste kandidata, koverta sa pečatom biračkog odbora i zapečaćenu glasačku kutiju. Birač glasa u skladu sa procedurom glasanja koja je propisana Zakonom.

Glasanje u inostranstvu. Zakon o izboru poslanika Parlamenta Letonije predviđa da na izborima za poslanike Parlamenta mogu učestvovati državljani Letonije koji su u vrijeme održavanja izbora u inostranstvu. Birači biračko pravo mogu ostvariti glasanjem u diplomatskim ili konzularnim predstavništvima, putem pošte i na brodovima koji plovo pod zastavom Letonije.

Ukoliko želi da glasa putem pošte, birač podnosi zahtjev diplomatskom ili konzularnom predstavništvu Letonije, pri čemu prilaže važeći letonski pasoš. Zahtjev sadrži ime i prezime birača, lični identifikacioni broj i adresu na koju se šalje izborni materijal. Birač podnosi zahtjev za glasanje putem pošte u periodu od pet do tri sedmice prije dana održavanja izbora. Nakon što primi zahtjev, služba diplomatskog ili konzularnog predstavništva na osnovu priloženog pasoša, provjerava da li je podnosilac zahtjeva državljanin Letonije koji ima navršenih 18 godina starosti i da li pasoš ima posebnu oznaku o učestvovanju na datim izborima, nakon čega upisuje birača u posebni registar za glasanje putem pošte i bilježi u pasoš birača podatke o učestvovanju na izborima. U slučaju da je zahtjev za glasanje putem pošte nepotpun i neblagovremeno poslat, kao i u slučaju da podnosilac nema pravo glasa ili da je već ostvario pravo glasa na istim izborima, služba diplomatskog ili konzularnog predstavništva može odbiti da dostavi izborni materijal tom biraču.

Birač koji glasa putem pošte može promijeniti adresu na koju se šalje izborni materijal najkasnije tri nedjelje prije izbornog dan o čemu obavještava diplomatsko ili konzularno predstavništvo. Najkasnije 15 dana prije dana održavanja izbora, predstavništvo je u obavezi da biraču dostavi izborni materijal (glasački listić, koverta, lista kandidata) na datu adresu. Nakon što je primio izborni materijal za glasanje putem pošte, birač glasa na taj način što na glasačkom listiću obilježi listu kandidata za koju želi da glasa, ubacuje glasački listić u kovertu i pečati je. Zapečaćenu glasačku kovertu birač ubacuje u poštansku kovertu, zajedno sa registracionom formom koja sadži ime i prezime glasača i lični identifikacioni broj. Nakon toga, koverta se šalje izornoj komisiji koja se nalazi na biračkom mjestu, pri čemu sadrži broj pod kojim je birač registrovan u spisku birača koji glasaju putem pošte.

2.2.3 Tajnost glasanja

Glasanje je tajno. Svakom biraču izdaje se niz glasačkih listića koji sadrže liste kandidata predloženih u toj izornoj jedinici i glasačka koverta na kojoj se nalazi pečat biračkog odbora. Birač u glasačku kovertu ubacuje glasački listić koji sadrži listu kandidata koju je izabrao. Zabranjeno je izdavati glasačke listiće posebno. Član biračkog odbora utvrđuje da li je dato lice birač i da li njegov pasoš sadrži oznaku da je već glasao, upisuje ime i prezime, lični identifikacioni broj birača i u pasoš unosi oznaku u vezi sa tim da je birač učestvovao na izborima. Birač se potpisuje u birački spisak čime potvrđuje da je primio sve glasačke listiće koji sadrže liste kandidata predloženih u toj izornoj jedinici i glasačku kovertu. Članovima biračkog odbora zabranjeno je da sprovode kampanju za ili protiv bilo kojeg kandidata ili liste kandidata.

Na biračkom mjestu mora postojati posebna prostorija ili kabina kako bi se obezbijedilo da birač ima privatnost prilikom ubacivanja glasačkog listića u kovertu. Birač ima sljedeće opcije: da unese znak + pored imena kandidata kojeg podržava, precrta ime kandidata kojeg ne podržava ili glasački listić ostavi neobilježen. Birač zapečaćenu glasačku kovertu lično ubacuje u glasačku kutiju u prisustvu biračkog odbora. Ukoliko birač ošteti glasački listić ili kovertu, prije ubacivanja listića u kovertu izdaje mu se novi set glasačkih listića sa imenima kandidata ili nova koverta. Birač se ponovo potpisuje u birački spisak, čime potvrđuje da je primio novi set listića ili novu kovertu, nakon čega pristupa glasanju.

2.2.4 Finansiranje izborne kampanje i učesnika u izbornom procesu

U skladu sa Zakonom o finansiranju političkih organizacija (partija)¹⁴, politička organizacija ima pravo da sredstva iz državnog budžeta koristi u svrhu organizovanja predizborne kampanje.

Političke organizacije koje su podnijele liste kandidata za izbore za poslanike Parlamenta Letonije, izbore za odbornike Parlamenta lokalne samouprave ili Evropski parlament podnose Kancelariji za sprečavanje i borbu protiv korupcije (*Corruption Prevention and Combating Bureau*) u roku od 30 dana od dana održavanja izbora izjavu o prihodima i rashodima za finansiranje izborne kampanje koju potpisuje odbor ili ovlašćeno lice odgovarajuće političke organizacije, u skladu sa procedurama koje definiše Vlada.

Izjava o i prihodima i rashodima za finansiranje izborne kampanje sadrži sve prihode i rashode ostvarene u periodu od 120 dana prije dana održavanja izbora, bez obzira na to kada je izdat dokument o potvrdi transakcije (faktura, ugovor ili drugi dokument) u vezi sa:

- izbornim reklamama: na javnoj televiziji, javnom radiju, komercijalnoj televiziji, komercijalnom radiju, u novinama, časopisima, biltenima ili drugim periodičnim publikacijama koje se štampaju i distribuiraju širom zemlje, na teritoriji samo jednog grada ili

¹⁴ *Law on Financing of Political Organisations (Parties)* ("LV", 114 (397), 02.08.1995, Bulletin 17, 07.09.1995, amended: 2011)

regiona u zemlji u kojoj su registrovani u skladu sa postupkom predviđenim zakonom, na internetu (izuzev na internet stranicama političke organizacije) i na javnim prostorima (trgovima, ulicama, mostovima ili drugim sličnim mjestima) nezavisno od toga ko je vlasnik date imovine;

- korišćenjem poštanskih usluga (uključujući elektronsku poštu) za distribuciju predizbornog propagandnog materijala;
- proizvodnjom reklamnog materijala svih vrsta (video materijali, audio materijali, poster i sl.);
- planiranjem, pripremom i organizacijom izborne kampanje;
- nadoknadom za lica uključena u izbornu kampanju;
- izdavanjem pokretne i nepokretne imovine za potrebe izborne kampanje;
- objavljivanjem novina, časopisa, biltena, knjiga i ostalih publikacija štampanih za potrebe izborne kampanje;
- finansiranjem humanitarnih događaja u vezi sa izbornom kampanjom, plaćanjem naknada i davanjem poklona (donacija);
- pokrivanjem ostalih troškova koji proističu iz izborne kampanje, o kojima se posebno dostavljaju podaci.

Kancelarija za sprečavanje i borbu protiv korupcije vrši reviziju izjava o prihodima i rashodima za finansiranje izborne kampanje. Takođe, u periodu od šest mjeseci od podnošenja izjava Kancelarija informiše javnost u vezi sa svim kršenjima odredaba o finansiranju političkih organizacija koje identifikuje, kao i preduzetim preventivnim mjerama.

Vlada utvrđuje formu i postupak podnošenja Izjave o prihodima i rashodima za finansiranje izborne kampanje.

U vezi sa ograničenjem troškova za finansiranje izborne kampanje Zakon predviđa da politička organizacija ili savez političkih organizacija koje su podnijele liste kandidata za izbore za poslanike Parlamenta u pet izbornih jedinica, za izbornu kampanju po biraču na prethodnim izborima mogu potrošiti iznos koji ne prelazi prosječnu mjesečnu bruto zaradu za prethodnu godinu koju Centralna kancelarija za statistiku računa u latima primjenjujući koeficijent 0,0008.

Politička organizacija ili savez političkih organizacija koje su podnijele liste kandidata za izbore za poslanike Parlamenta u određenim izbornim jedinicama, za izbornu kampanju mogu po svakom biraču u datoj izornoj jedinici na prethodnim izborima potrošiti iznos koji ne prelazi prosječnu mjesečnu bruto zaradu za prethodnu godinu koju Centralna kancelarija za statistiku računa u latima primjenjujući koeficijent 0,0008.

Političke organizacije ili savezi političkih organizacija koji su registrovani ili neregistrovani i podnijeli su liste kandidata za izbore odbornika parlamenta jedne lokalne samouprave u svrhu organizovanja izborne kampanje mogu po svakom biraču na prethodnim izborima za odbornike potrošiti iznos koji ne prelazi prosječnu mjesečnu bruto zaradu za prethodnu godinu koju Centralna kancelarija za statistiku računa u latima primjenjujući koeficijent 0,0008.

U slučaju da je registrovani ili neregistrovani savez političkih organizacija predao listu kandidata, troškovi koje snose političke organizacije, koje su formirale savez, takođe se smatraju predizbornim rashodima. Ukoliko kandidat samostalno sprovodi kampanju sredstva potrošena u svrhu kampanje spadaju u troškove predizborne kampanje političke organizacije u ime koje nastupa na izborima.

Kancelarija za sprečavanje i borbu protiv korupcije godišnje na internet stranici objavljuje informativni izvještaj koji sadrži troškove predizborne kampanje po biraču.

Zakon predviđa da informacije o finansijskim i ekonomskim aktivnostima treba da budu transparentne i javno dostupne. Stoga, svako lice ima pravo da se obrati Kancelariji za sprečavanje i borbu protiv korupcije i relevantnoj političkoj organizaciji u cilju prikupljanja informacija u vezi sa izjavom o prihodima i rashodima za finansiranje izborne kampanje. Izjava se u roku od 10 dana nakon podnošenja objavljuje u Službenom listu i na internetu u skladu sa procedurama koje je utvrdila Vlada. Ukoliko politička organizacija odbije da podnese izjavu, ukoliko izjava sadrži netačne informacije ili ukoliko organizacija prekrši relevantne odredbe Zakona snosi odgovornost u skladu sa procedurama propisanim zakonom.

Ukoliko Kancelarija za sprečavanje i borbu protiv korupcije identifikuje da politička organizacija uzastopno odbija da podnese izjavu, šef Kancelarije je u obavezi da izda upozorenje odboru relevantne političke organizacije u pisanoj formi u roku od dvije sedmice. Ukoliko politička organizacija odbije da podnese izjavu u periodu koji je utvrdila Kancelarija ili u roku od mjesec dana od primanja upozorenja, šef Kancelarije ima ovlašćenje da se u roku od mjesec dana obrati sudu u cilju suspenzije aktivnosti organizacije. Ukoliko politička organizacija ne izvrši odluku suda, šef Kancelarije ima ovlašćenje da se obrati sudu u vezi sa donošenjem odluke o prekidu rada organizacije.

2.3 Litvanija

2.3.1 Rezidencijalni uslov kao osnov za ostvarivanje biračkog prava

Pravni okvir za ostvarivanje biračkog prava u Litvaniji predstavljaju Ustav¹⁵, Zakon o izboru poslanika Parlamenta Estonije¹⁶, Zakon o izborima odbornika¹⁷, te Zakon o predsjedničkim izborima¹⁸.

U skladu sa Ustavom Litvanije, pravo glasa na izborima imaju državljani Litvanije koji na dan izbora imaju 18 godina starosti. Državljanima koje je sud proglasio pravno i poslovno nesposobnim ne mogu učestvovati na izborima.

Dalje, Ustav predviđa da svako lice koje je državljanin Litvanije po rođenju, ima najmanje tri godine prebivališta u Litvaniji, navršilo je 40 godina starosti prije dana izbora i ispunjava uslove za izbor na funkciju poslanika u Parlamentu može biti izabrano za predsjednika Litvanije. Svako lice koje ispunjava navedene uslove i prikupi najmanje 20.000 potpisa birača može biti kandidat za predsjednika.

Izborni zakoni (Zakon o izboru poslanika Parlamenta Estonije, Zakon o izborima odbornika, Zakon o predsjedničkim izborima) takođe predviđaju da pravo glasa imaju državljani koji na dan izbora imaju 18 godina starosti.

Zakon o izboru poslanika Parlamenta Estonije predviđa da svaki državljanin Litvanije koji nije položio zakletvu za državljanstvo neke druge zemlje¹⁹, ima najmanje 25 godina starosti na dan izbora i stalno prebavilište u Litvaniji može biti izabran za poslanika u Parlamentu. Državljaninom Litvanije koji ima stalno prebavilište smatra se lice čiji su podaci o prebavilištu upisani u registar stanovništva Litvanije ili državljanin koji je, u skladu sa Građanskim zakonikom, prepoznat kao lice koje ima stalno prebavilište u Litvaniji.

Lica koja 65 dana prije održavanja izbora nijesu odslužila kaznu koju je izrekao sud, kao i lica koja je sud proglasio pravno i poslovno nesposobnim ne mogu biti kandidati za poslanike Parlamenta. Sudije kojima je mandat u toku, lica koja su na dan izbora u aktivnoj ili alternativnoj

¹⁵ The Constitution of the Republic of Lithuania came into force on 2 November 1992 <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Constitution.htm>

¹⁶ Republic of Lithuania Law on Elections to the Seimas 9 July 1992 No I-2721 Vilnius (Last Amended By 6 November 2012 — No Xi-2338) http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=437764&p_query=&p_tr2=2

¹⁷ Republic of Lithuania Law on Elections to Municipal Councils 7 July 1994 No I-532 Vilnius (As last amended on 2 October 2012 – No XI-2267) http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=437737&p_query=&p_tr2=2

¹⁸ Republic of Lithuania Law on Presidential Elections 22 December 1992 No I-28 Vilnius (As last amended on 6 November 2012 – No XI-2334) http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=437734&p_query=elections%20to%20municipal&p_tr2=2

¹⁹ U skladu sa Zakonom o državljanstvu Republike Litvanije, lica koja dobiju državljanstvo polažu zakletvu kojom se obavezuju na to da će poštovati Ustav i zakone Litvanije, biti lojalni državi, braniti nezavisnost države, štititi teritorijalni integritet itd. *Republic of Lithuania Law on Citizenship 17 September 2002 No IX-1078 (as amended by 18 July 2006 No. X – 768), Article 15* <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/9067>

vojnoj službi, kao i pripadnici profesionalne vojne službe koji se 65 dana prije održavanja izbora nijesu povukli iz službe ili zvaničnici institucija osnovanih u skladu sa zakonodavstvom Litvanije ili lica koja ne mogu učestvovati u aktivnostima političkih partija u skladu sa posebnim zakonima ne mogu se kandidovati za poslanike Parlamenta. Lica koja su smijenjena sa dužnosti poslanika ili im je Parlament ukinuo mandat u skladu sa procedurom opoziva ne mogu biti kandidati za poslanike u periodu od četiri godine od stupanja na snagu odluke o smjenjivanju ili prekidu mandata. Drugo direktno ili indirektno ograničenje biračkog prava državljanima Litvanije na osnovu porijekla, političkog opredjeljenja, društvenog ili imovinskog statusa, pola, obrazovanja, jezika, religije ili vrste zanimanja je zabranjeno.

U skladu sa Zakonom o izboru odbornika, kandidat na izborima za odbornike može biti stalni rezident na teritoriji date lokalne samouprave koji ima navršenih 20 godina starosti na dan izbora. Stalni rezident opštine je državljanin Litvanije koji je prijavio mjesto prebivališta, u skladu sa pravnim aktima Litvanije, unutar teritorije opštine ili čija je posljednja poznata adresa prebivališta na teritoriji ove opštine ili koji je naveo u javnoj izjavi da ima prebivalište na teritoriji te opštine ili državljanin druge članice Evropske unije koji ima pravo na prebivalište u Litvaniji na teritoriji određene opštine ili bilo koje drugo lice koje ima pravo na stalno prebivalište u Litvaniji i posjeduje dokument kojim potvrđuje to pravo i koje je u skladu sa zakonima prijavilo prebivalište na teritoriji određene opštine.

Lice koje nije odslužilo kaznu koju je izrekao sud najmanje 65 prije izbornog dana, kao i lice koje je sud proglasio nesposbnim ne može biti izabrano za odbornika. Državljanin druge zemlje čije je pasivno biračko pravo ograničio sud u državi čiji državljanin, takođe, ne može biti izabran za odbornika. Lica koja su na dan izbora u aktivnoj ili alternativnoj vojnoj službi, kao i pripadnici profesionalne vojne službe koji se 65 dana prije održavanja izbora nijesu povukli iz službe ili zvaničnici institucija osnovanih u skladu sa zakonodavstvom Litvanije ili lica koja ne mogu učestvovati u aktivnostima političkih partija u skladu sa posebnim zakonima ne mogu se kandidovati za odbornika.

2.3.2 Organizacija izbornog dana

Zakon o izboru poslanika Parlamenta Litvanije propisuje da se redovni izbori za poslanike Parlamenta Litvanije održavaju druge nedjelje u oktobru izborne godine, a Zakon o izboru odbornika predviđa da se izbori održavaju posljednje nedjelje najmanje mjesec dana prije isteka mandata aktuelnog parlamenta lokalne samouprave.

Zakon o izboru poslanika Parlamenta Litvanije, Zakon o izboru odbornika i Zakon o predsjedničkim izborima propisuju približno istu proceduru u vezi sa organizacijom izbornog dana.

Biračka mjesta su na dan izbora otvorena od 7.00h do 20.00h. Biračka mjesta određuje birački odbor datog izbornog okruga²⁰. Birač glasa u izbornom okrugu gdje je upisan u birački spisak, ukoliko zakonom nije drukčije određeno. Izuzev organizacije izbora i glasanja na biračkom mjestu ili ulazu u biračko mjesto nije dozvoljeno vršenje bilo kakvih aktivnosti.

²⁰ U skladu sa Zakonom o izboru poslanika Parlamenta Litvanije, u cilju organizacije i sprovođenja izbora teritorija Litvanije podijeljena je na 71 jednomandatnu izbornu jedinicu (*constituencies*) uzimajući u obzir broj stanovnika u izornoj jedinici, podjelu teritorije na jednomandatne izborne jedinice tokom prethodnih izbora za Parlament i

Na dan izbora, biračko mjesto se otvara ukoliko je prisutno najmanje tri petine članova biračkog odbora datog okruga. Prije otvaranja biračkog mjesta za birače, jedino članovi biračkog odbora, posmatrači i pripadnici policije na dužnosti mogu biti prisutni. Predsjednik biračkog odbora sa članovima odbora provjerava da li je glasačka kutija prazna i pečati je. Nakon što odbor provjeri da biračko mjesto ispunjava potrebne uslove, predsjednik odbora u poseban spisak bilježi ukupan broj listića, pečati glasačku kutiju, članovima odbora dijeli listiće i birački spisak, bilježi broj listića koji je dao svakom članu odbora i otvara biračko mjesto za birače, time proglašavajući početak izbora.

Nakon uručivanja glasačkog listića, birač odlazi u kabinu za glasanje i popunjava glasački listić. Zabranjeno je popunjavanje glasačkog listića van kabine za glasanje. Zakon o izboru poslanika Parlamenta propisuje da u jednomandatnoj izbornoj jedinici birač glasa tako što na glasačkom listiću obilježi ime kandidata za poslanika Parlamenta, a u višemandatnoj izbornoj jedinici listu kandidata za koju glasa, pri čemu preferencije za kandidate izražava tako što pored imena pet kandidata unosi izborni broj. Ukoliko je izborni broj istog kandidata upisan dva ili više puta na glasački listić, biće uzet u obzir samo jedan preferencijalni glas za datog kandidata. Ukoliko nije moguće odrediti preferencije birača na osnovu upisanih brojeva, smatra se da birač nije izrazio izbornu preferenciju.

Zakon o izboru odbornika propisuje da je birač dužan da na glasačkom listiću obilježi listu kandidata ili samostalnog kandidata za kojeg želi da glasa. U slučaju da birač glasa za listu kandidata, u predviđenom prostoru na glasačkom listiću upisuje izborne brojeve kandidata sa liste. U slučaju da glasa za zajedničku listu samostalnih kandidata, birač upisuje izborni broj ili brojeve kandidata (u slučaju da je u okviru liste manje od šest kandidata, broj izabranih kandidata mora biti za jedan broj manji od ponuđenih). U slučaju da birač glasa za samostalnog kandidata koji nije na zajedničkoj listi onda nema pravo na preferencijalni glas. Ukoliko je izborni broj istog kandidata upisan dva ili više puta na glasački listić, biće uzet u obzir samo jedan preferencijalni glas za datog kandidata.

Birači lično ubacuju glasačke listiće u glasačku kutiju. Na zahtjev birača, oštećeni glasački listić se zamjenjuje novim. Zapravo, prosljeđuje se članu odbora koji ga potpisuje, a biraču uručuje novi listić. Oštećeni listić se uključuje u brojanje i čuva se odvojeno.

Ukoliko je birač lice sa invaliditetom koje nije u mogućnosti da glasa, glasački listić na njegov zahtjev popunjava i ubacuje u glasačku kutiju lice koje on odredi, u njegovom prisustvu ili u skladu sa njegovim instrukcijama, pri čemu dato lice poštuje princip tajnosti glasanja. Članovima odbora, posmatračima izbora i predstavnicima izbora zabanjeno je da sprovode opisane aktivnosti.

administrativno-teritorijalnu podjelu Litvanije. Izborna jedinica podijeljena je na izborne okruge (*polling districts*) kako bi biračka mjesta bila dostupnija biračima, uzimajući pri tom u obzir broj birača.

2.3.2.1 Načini glasanja

Osim uobičajne procedure glasanja birači mogu glasati putem pošte, kod kuće, prije dana održavanja izbora, u vojnoj jedinici, zdravstvenim, socijalnim i zatvorskim ustanovama i diplomatskim i konzularnim predstavništvima i na brodovima. Navedeni načini glasanja predviđeni su Zakonom o izboru poslanika Parlamenta, Zakonom o predsjedničkim izborima i Zakonom o izboru odbornika, pri čemu Zakon o izboru odbornika ne predviđa glasanje u diplomatskim predstavništvima i na brodovima.

Glasanje putem pošte omogućeno je biračima koji se iz zdravstvenih razloga ili starosti nalaze u zdravstvenim ustanovama (sa izuzetkom ambulante) i ustanovama koje se bave socijalnom zaštitom, biračima koji su u redovnoj, aktivnoj ili civilnoj vojnoj službi ili se nalaze u inostranstvu u okviru međunarodnih vojnih operacija, kao i biračima koji služe kaznu zatvora, nalaze se u kućnom pritvoru ili istražnom zatvoru. Glasanje putem pošte odvija se u poštama koje su specijalno određene za glasanje, tokom radnog vremena pošte u srijedu, četvrtak i petak prije dana održavanja izbora. Za organizaciju glasanja putem pošte zadužen je načelnik pošte. Predsjednik biračkog odbora izbornog okruga na čijoj teritoriji se nalazi pošta, nadležan je za kontrolu rada pošte tokom održavanja glasanja. U poštama u kojima se održava glasanje mora postojati posebna prostorija gdje birač može u tajnosti i bez uticaja obaviti glasanje. Birač, pored glasačkih listića, dobija i kovertu koju je u obavezi da zatvori nakon ubacivanja glasačkog listića.

Na *glasanje kod kuće* imaju pravo birači sa invaliditetom, birači sa privremenom nesposobnošću za rad i birači koji imaju 70 i više godina starosti ukoliko nijesu u mogućnosti da dođu na biračko mjesto i glasaju na dan izbora, pod uslovom da su podnijeli zahtjev za glasanje kod kuće u formi koju je utvrdila Centralna izborna komisija. Zahtjev za glasanje kod kuće birači podnose biračkim odborima izbornog okruga. Odbori primaju zahtjeve birača koji imaju stalno prebivalište na teritoriji određenog biračkog okruga do srijede koja prethodi danu održavanja izbora. Zahtjeve birača koji imaju privremeno prebivalište na teritoriji određenog izbornog okruga, birački odbori primaju do utorka koji prethodi danu održavanja izbora. U slučaju da birač nije sposoban da samostalno ispuni zahtjev, može ovlastiti člana porodice, susjeda ili lice koje brine o njemu da to umjesto njega učini, pri čemu je to lice u obavezi da potpiše zahtjev birača i navede ime i prezime i lični identifikacioni broj birača. U petak i subotu koji prethode danu održavanja izbora, najmanje dva člana biračkog odbora u periodu od 8.00h do 20.00h dostavljaju izborni materijal (koverte i glasačke listiće) na kućnu adresu birača. Odlazak u kuće birača dozvoljen je samo članovima biračkog odbora i posmatračima koje su imenovalе političke partije. Glasanje se odvija u skladu sa standardnom procedurom glasanja.

Glasanje prije dana održavanja izbora predviđeno je za birače koji nijesu u stanju da dođu u izborni okrug da glasaju na dan izbora. Glasanje prije dana održavanja izbora organizuje birački odbor izborne jedinice. Glasanje se održava od 8.00h do 20.00h u srijedu i četvrtak koji prethode danu održavanja izbora.

U pogledu *glasanja u diplomatskim predstavništvima* predviđeno je da na preporuku ministra vanjskih poslova, Centralna izborna komisija izradi listu diplomatsko-konzularnih predstavništava u kojima se održava glasanje i odredi izborne dane (najmanje 10 dana) u svim diplomatsko-konzularnim predstavništvima. Birači koji su u inostranstvu imaju pravo da glasaju u diplomatsko-konzularnim predstavništvima Litvanije tokom radnog vremena predstavništva. U tom smislu, najmanje četiri sata tokom radnog vremena predstavništva mora biti predviđeno za glasanje. Birački odbori koje formira diplomatsko-konzularno predstavništvo Litvanije uručuju izborna dokumenta biračima koji su ih obavijestili o mjestu prebivališta ili, na zahtjev birača, dostavljaju ili primaju dokumenta poštom. Biračima koji glasaju u diplomatsko-konzularnom predstavništvu zabranjeno je da iznose izborna dokumenta ili da ih daju drugim licima.²¹

Osim toga, birači koji se nalaze na brodu u inostranstvu (posada broda i putnici) imaju pravo da *glasaju na brodovima*, pri čemu Centralna izborna komisija na preporuku ministra za saobraćaj i komunikacije priprema listu brodova koji plove pod zastavom Litvanije i na kojima ima najmanje pet članova posade, odnosno birača. Na preporuku ministra, Centralna izborna komisija utvrđuje vrijeme glasanja.

Birači koji su iz zdravstvenih razloga ili starosti *u zdravstvenim ustanovama* (izuzev ambulante) i *ustanovama koje se bave socijalnom zaštitom* mogu glasati u tim ustanovama i putem pošte. Birački odbor najkasnije 15 dana prije dana održavanja izbora i na zahtjev načelnika ustanove priprema listu specijalnih pošti koje su određene za glasanje i, na preporuku načelnika pošte, utvrđuje radno vrijeme pošte s ciljem održavanja glasanja. Načelnik ustanove je u obavezi da pripremi spisak birača koji glasaju u pošti, te da ga dostavi biračkom odboru. Birači koji su u stanju da se kreću glasaju u skladu sa procedurom predviđenom za glasanje putem pošte. U suprotnom, u ustanovu dolaze najmanje dva člana biračkog odbora, posmatrači i zaposleni u specijalnoj pošti u cilji ostvarivanja prava glasa.

Birači koji su u redovnoj vojnoj službi glasaju u vojnim jedinicama u kojima se nalaze, dok birači koji su aktivnoj vojnoj službi, civilnoj službi ili su pripadnici međunarodnih vojnih operacija imaju pravo glasa u vojnim jedinicama u inostranstvu. Proceduru i vrijeme glasanja utvrđuje Centralna izborna komisija na preporuku ministra odbrane.

Birači koji *služe kaznu u kaznenim institucijama*, imaju pravo da glasaju putem pošte. Birački odbor najkasnije 15 dana prije dana održavanja izbora i na preporuku načelnika kaznene institucije priprema listu specijalnih pošti, i na preporuku načelnika pošte, utvrđuje radno vrijeme pošte. Takođe, odredbe u vezi sa glasanjem putem pošte primjenju se i za glasanje u istražnim ustanovama i kućnom pritvoru.

²¹Diplomatsko predstavništvo Litvanije je u obavezi da najmanje 15 dana prije održavanja izbora dostavi Centralnoj izbornoj komisiji birački spisak koji je sastavljen u diplomatskom predstavništvu, kao i izvještaj o ažuriranju biračkog spiska. Na spisak se mogu dodati birači koji tokom perioda glasanja putem pošte ili na dan održavanja izbora nijesu u mogućnosti da se vrate u Litvaniju, pa u tom slučaju glasaju u diplomatskom predstavništvu.

2.3.3 Identifikacija birača na biračkom mjestu

Na ulazu u biračko mjesto, birač pokazuje pasoš ili drugi identifikacioni dokument članu odbora, pri čemu može pokazati i poziv za glasanje (*poll card*). U okruzima koji su putem elektronskih sredstava komunikacije povezani sa elektronskim biračkim spisakom u dati spisak se registruje da je birač došao da glasa u izborni okrug gdje je upisan u birački spisak. Nakon toga, član biračkog odbora biraču uručuje potvrdu o dolasku (*arrival card*) ovjerenu pečatom biračkog odbora datog okruga, utvrđuje da je birač došao na biračko mjesto da glas i upućuje ga na člana odbora koji mu uručuje glasački listić. Jednom biraču ne može biti uručeno više potvrda o dolasku niti potvrda o dolasku drugog birača. Ukoliko lice koje je došlo na biračko mjesto ne posjeduje potrebna dokumenta ili ukoliko postoji nejasnoća u vezi sa tim da li je upisano u birački spisak datog okruga član odbora ne može dati potvrdu o dolasku datm licu već potvrdu o posjeti (*guest`s card*), dok su predsjednik ili zamjenik predsjednika odbora nadležni za razjašnjenje glasačkog statusa birača.

Član biračkog odbora koji je zadužen da biraču uruči glasački listić odgovoran je da na osnovu priloženih dokumenata utvrdi da je data osoba koja dođe na biračko mjesto zaista državljanin koji je upisan u birački spisak ili ukoliko dva državljanina Litvanije upisana u birački spisak datog okruga u pisanoj formi posvjedoče predsjedniku odbora, nađe ime birača u biračkom spisku i od birača uzme potvrdu o dolasku i poziv za glasanje. Nakon što se birač i član odbora koji uručuje glasački listić potpišu u birački spisak datog okruga, biraču se uručuju dva glasačka listića: jedan za jednomandatnu izbornu jedinicu, a drugi za višemandatnu izbornu jedinicu. Potvrda o dolasku neće biti vraćena biraču.

Zabranjeno je uručivanje glasačkog listića drugoj osobi, izuzev u slučajevima kada je birač lice sa invaliditetom. Članovi biračkog odbora koji krše odredbe odgovaraju u skladu sa zakonom.

2.3.4 Tajnost glasanja

U skladu sa Zakonom o izboru poslanika Parlamenta, Zakonom o izboru odbornika i Zakonom o predsjedničkim izborima, birači glasaju lično i tajno. Zabranjeno je da jedno lice glasa umjesto drugog lica ili preko opunomoćenog lica. Birač koji zbog fizičkog invaliditeta nije u stanju da glasa samostalno, može glasati uz pomoć drugog lica kojem vjeruje. Ukoliko bilo ko od prisutnih stekne uvid u tajno glasanje, zabranjeno je da otkrije informacije u vezi sa tim.

Takođe, zakoni zabranjuju kontrolisanje volje birača tokom izbora, pa u tom smislu nije dozvoljeno na biračkom mjestu uticati na volju birača kako bi glasali za ili protiv bilo kojeg kandidata ili liste kandidata. Birač mora imati adekvatne uslove kako bi u tajnosti i bez uticaja obilježio glasački listić. Takođe, zabranjeno je koristiti glasački listić na način koji bi ugrozio tajnost glasanja.

Izorno zakonodavstvo Litvanije sadrži odredbe koje se tiču zabrane podmićivanja birača:

Tokom političke kampanje za izbore, odnosno od objavljivanja datuma izbora do završetka perioda izborne kampanje, kao i na dan održavanja izbora zabranjeno je indirektno ili direktno vršenje kupovine glasova, podsticanje davanjem poklona ili drugih naknada biračima kako bi ili ne bi prisustvovali izborima i/ili glasali za ili protiv određenog predloženog lica, kandidata ili liste kandidata, kao i obećavanje nagrade nakon izbora biračima kako bi izašli na izbore. Navedeno ima za cilj uticaj na volju birača u vezi sa određenim političkim partijama, kandidatima ili predloženim licima, ometajući na taj način građane da ostvare pravo glasa.

Proizvodnja ili distribucija besplatnog štampanog materijala (programa, biografija političke partije, kandidata ili predloženog lica ili letaka, kalendara, razglednica, naljepnica informativnog karaktera) i postera namijenjenih promociji političkih partija, kandidata ili predloženih lica ne smatra se podmićivanjem birača.

Birački odbori su u obavezi da na način koji utvrdi Centralna izborna komisija ispitaju i procijene činjenice u vezi sa podmićivanjem birača. Centralna izborna komisija objavljuje utvrđene činjenice na internet stranici zajedno sa izjavom kandidata da će poštovati pravilo u vezi sa zabranom podmićivanja birača.

2.3 5 Finansiranje izborne kampanje i učesnika u izbornom procesu

U skladu sa Zakonom o izboru poslanika Parlamenta Litvanije, Zakonom o izboru odbornika parlamenta lokalne samouprave i Zakonom o predsjedničkim izborima, troškovi u vezi sa pripremom i sprovođenjem izbora pokrivaju se sredstvima iz državnog i budžeta lokalne samouprave. Troškovi izbornih komisija u vezi sa organizovanjem i sprovođenjem izbora, radom članova izbornih komisija i njihovih službi pokrivaju se sredstvima iz državnog budžeta, dok se troškovi za održavanje radnog prostora lokalnih izbornih komisija i biračkih odbora i troškovi u vezi sa nabavkom i održavanjem opreme na biračkom mjestu pokrivaju sredstvima iz budžeta lokalne samouprave. Troškovi prevoza birača do biračkog mjesta, u slučajevima kada je prevoz organizovan u skladu sa procedurom koju definiše Centralna izborna komisija, pokrivaju se sredstvima iz državnog i budžeta lokalne samouprave. Ukoliko lokalna samouprava ne obezbijedi odgovarajuće prostorije i sredstva za potrebe kancelarije izbornog okruga i biračkog mjesta, u skladu sa odlukom Centralne izborne komisije sredstva za tu svrhu se izdvajaju iz državnog budžeta. U ovom slučaju, iz sredstava lokalnog budžeta nadoknađuju se stvarni troškovi za potrebe biračkih mjesta, a za tu svrhu Zakonom o izboru odbornika parlamenta lokalne samouprave i Zakonom o izboru predsjednika Litvanije je određen rok od dva mjeseca. Takođe, ova dva zakona ne predviđaju nadoknadu troškova prevoza birača.

Sva tri zakona propisuju da se odredbe zakona u vezi sa izbornom kampanjom primjenjuju od dana početka izborne kampanje. Troškovi izborne kampanje i političkog oglašavanja nastali prije početka kampanje moraju biti objavljeni na način definisan zakonom i ne smiju prelaziti najveći dozvoljeni iznos namijenjen za troškove političke kampanje propisan zakonom.

Finansiranje političke kampanje za izbor poslanika, odbornika i predsjednika Litvanije i kontrola finansiranja definisana je Zakonom o finansiranju i kontroli finansiranja političkih partija i političkih kampanja.²² Zakon o finansiranju i kontroli finansiranja političkih partija i političkih kampanja predviđa izvore finansiranja političkih partija i političke kampanje političkih partija.

Političke partije i političke kampanje partija se finansiraju iz izvora definisanim zakonom. Izvori finansiranja političkih partija su: stalni izvori finansiranja političkih partija (u periodu između i tokom političkih kampanja) i izvori finansiranja političkih kampanja.

Stalni izvori finansiranja političkih partija su: članarine, izdvajanja iz državnog budžeta, sredstva političkih partija prikupljena sprovođenjem aktivnosti kao što su objavljivanje, distribucija materijala i simbola partije, organizovanje političkih i kulturnih događaja (predavanja, izložbe i sl.), krediti koje političkim partijama dodjeljuju banke koje su registrovane u Litvaniji i kamata na sredstva na bankovnom računu, iznos koji državljanin Litvanije dobrovoljno dodjeljuje u svrhu finansiranja kampanje, a koji je jednak 1% godišnjeg poreza na prihod državljanina.

Statuti političkih partija definišu iznos članarine, procedure plaćanja i korišćenja tih sredstava. Članarina može biti početna i periodična, pri čemu u statutima mogu biti definisane i druge vrste članarine. Sva sredstva političkih partija iz navedenih izvora finansiranja, čuvaju se na bankovnom računu date partije, izuzev izdvajanja iz državnog budžeta koja se čuvaju na računu posebno namijenjenom za ta sredstva.

Izvori finansiranja političke kampanje političkih partija su: sredstva političkih partija koja proizlaze iz izvora finansiranja političkih partija i koja se koriste za finansiranje političkih kampanja partija, lista kandidata i kandidata koje predlaže partija, donacije fizičkih lica za političku kampanju, koja u skladu sa Zakonu imaju pravo da daju donacije političkim partijama tokom političke kampanje, krediti koje političkim partijama tokom kampanje dodjeljuju banke koje su registrovane u Litvanije i kamate na sredstva na bankovnom računu za finansiranje kampanje. Političke partije dužne su da sva sredstva namijenjena za finansiranje političke kampanje čuvaju na posebnom žiro računu za finansiranje kampanje. Zabranjeno je finansiranje političkih partija ili političkih kampanja iz izvora koji nijesu navedeni u ovom zakonu.

Izvori finansiranja političkih kampanja ostalih nezavisnih učesnika političke kampanje (izuzev političkih partija) su: donacije fizičkih lica koja u skladu sa zakonom imaju pravo da daju donacije i donacije političkih partija za kandidate, liste kandidata i političke kampanje za referendum, lična sredstva i kamate na sredstva koja se nalaze na žiro računu za finansiranje kampanje. Sredstva namijenjena za finansiranje političke kampanje moraju se čuvati na računu za finansiranje kampanje. Zabranjeno je finansiranje nezavisnih učesnika kampanje iz izvora koji nijesu predviđeni zakonom.

²² Republic of Lithuania Law on Funding of, and Control over Funding of Political Parties and Political Campaigns 2004 (2012)
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=430105&p_query=&p_tr2=2#

Nezavisni učesnici političke kampanje, koji su registrovani u skladu sa procedurama propisanim zakonom, mogu primiti donacije. Fizička lica, odnosno donatori²³ mogu u toku političke kampanje dati donacije nezavisnim kandidatima političke kampanje u iznosu koji ne može prelaziti deset prosječnih mjesečnih zarada u četvrtom kvartala prethodne kalendarske godine. Ukupni iznos donacija koje daju fizička lica nezavisnim učesnicima političke kampanje u toku kalendarske godine ne smije preći 10% ukupnog godišnjeg prihoda koji je fizičko lice prijavilo u prethodnoj godini. U cilju finansiranja sopstvene političke kampanje, kandidati u jednomandatnoj jedinici i inicijatori referenduma mogu dati donacije koje nijesu veće od 20 prosječnih mjesečnih zarada.

Prije davanja donacija nezavisnom učesniku političke kampanje, fizičko lice mora u skladu sa zakonom prijaviti imovinu i prihode. Novčane donacije fizičkih lica koje prelaze 1.000 litasa (289€)²⁴, mogu biti uplaćene jedino posredstvom banke. Lice nadležno za upravljanje sredstvima političke kampanje²⁵ zaduženo je da najkasnije narednog dana od dana primanja donacija prebaci novčane donacije fizičkih lica za političku kampanju na bankovni račun namijenjen političkoj kampanji.

Identitet svih fizičkih lica koja su dala donacije mora biti javan. Lice nadležno za upravljanje sredstvima političke kampanje je dužno da najkasnije u roku od deset radnih dana od dana prijema donacije, objavi ime i prezime fizičkog lica koje je dalo donaciju na javnoj listi donatora koja se nalazi na internet stranici Centralne izborne komisije.

Obrazac za donacije mora se popuniti u roku od pet dana od dana prijema donacije. Obrasci za donacije moraju sadržati: iznos novčane donacije, nenovčanu donaciju i njenu stvarnu vrijednost, ime i prezime i lični identifikacioni broj fizičkog lica koje je donator. Obrasci za donacije se moraju sačinjavati u tri kopije, pri čemu se prva kopija prilaže donatoru, druga Centralnoj izbornoj komisiji, dok se treća kopija daje korisniku.

Donacija je prihvaćena u slučaju da lice nadležno za upravljanje sredstvima političke kampanje utvrdi da donacija zadovoljava uslove predviđene zakonom, registruje donaciju i donatoru izda potvrdu o prijemu donacije. Postupak za procjenu nenovčanih donacija i utvrđivanje njihove stvarne vrijednosti obavlja Vlada ili institucija koju Vlada ovlasti. Nakon završetka izborne kampanje ili kampanje za referendum zabranjeno je davanje donacija.

²³ Pravo davanja donacija za učesnike političke kampanje imaju: državljani Litvanije – za učesnike svih kampanja; lica koja imaju stalno prebivalište u Litvaniji, a državljanstvo neke druge članice EU - za učesnike kampanje za Evropski parlament i parlamente lokalne samouprave i lica koja imaju stalno prebivalište u Litvaniji, a nijesu državljani neke druge članice EU ili lica bez državljanstva - za učesnike kampanje za izbor odbornika.

²⁴ 1€=3,45 litasa (litvanska novčana valuta), 23.7.2013.

²⁵ Lice nadležno za upravljanje sredstvima političke kampanje (*political campaign treasurer*) je fizičko lice koje ima prava i obaveze utvrđene Zakonom o finansiranju i kontroli finansiranja političkih partija i političkih kampanja i koje djeluje u ime i u interesu nezavisnog učesnika političke kampanje u skladu sa ugovorom o raspolaganju imovinom učesnika. Lice nadležno za upravljanje sredstvima političke kampanje može biti jedino državljanin Litvanije ili lice koji ima stalno prebivalište na teritoriji Litvanije. Lice nadležno za upravljanje sredstvima političke kampanje ne može biti potencijalni kandidat ili kandidat, inicijator ili oponent referenduma, član komisije za izbore ili referendum, revizor troškova partije i kampanje, fizičko lice kojem je sud oduzeo pravnu i poslovnu sposobnost ili lice koje nije izvršilo odluku suda.

Učesnik političke kampanje ne smije koristiti novčane donacije za finansiranje političke kampanje koje nijesu navedene u dokumentu koji sadrži podatke o troškovima kampanje, kao i u slučaju da lice nadležno za upravljanje sredstvima političke kampanje nije popunilo obrazac za donacije.

Malim donacijama smatraju se novčane donacije fizičkih lica nezavisnim učesnicima političke kampanje i iznose manje od 40 litasa (11,58€). Male donacije za nezavisne učesnike političke kampanje mogu se obaviti putem telefona, interneta, posredstvom banke ili na druge načine pomoću kojih institucije nadležne za kontrolu finansiranja političke kampanje mogu identifikovati donatora. Jedino fizička lica koja su zaključila ugovor o uslugama mogu dati male donacije. Nezavisni učesnik političke kampanje može da primi donacije putem telefona, od momenta zaključivanja ugovora sa kompanijom za telekomunikacije koju je odabrao. Nakon sklapanja pomenutog ugovora, kopija se dostavlja Centralnoj izbornoj komisiji, koja je zadužena da objavi dokument na internet stranici, najkasnije narednog dana.

Kompanija za telekomunikacije mora prije završetka kampanje na račun nezavisnog učesnika namijenjen za finansiranje kampanji prebaciti donacije koje su prikupljene na osnovu sklopljenog ugovora i koje zadovoljavaju uslove predviđene zakonom.

Iznos malih donacija koje je prihvatio nezavisni učesnik političke kampanje, bez registrovanja donatora navodi se u okviru dokumenta koji sadrži podatke o troškovima izborne kampanje. Učesnici političke kampanje koji su prihvatili veći iznos donacija od propisanog zakonom, u obavezi su da taj iznos prebace u državni budžet, prije dana podnošenja izvještaja o finansiranju političke kampanje Centralnoj izbornoj komisiji.

Zabranjeno je korišćenje donacija koje nijesu u skladu sa zakonom. U slučaju da su takve donacije prihvaćene i da je identitet donatora poznat, lice nadležno za upravljanje sredstvima političke kampanje dužno je da u roku od pet radnih dana od dana prijema donacije vrati sredstva donatoru, navodeći razlog za odbijanje donacija. U slučaju neotkrivanja identiteta donatora u roku od deset dana lice nadležno za upravljanje sredstvima političke kampanje prebacuje donaciju u državni budžet. Zabranjeno je finansiranje političkih partija i učesnika političkih kampanja preko trećih lica.

Troškovi u toku političke kampanje mogu se jedino pokriti sredstvima sa žiro računa koja su namijenjena za finansiranje političke kampanje. U slučajevima kada cijela teritorija Litvanije predstavlja jednu izbornu jedinicu, maksimalni dozvoljeni iznos troškova za finansiranje političke kampanje jednog nezavisnog učesnika kampanje izračunava se na sljedeći način: broj birača koji je upisan u birački spisak Litvanije množi se sa jednim litasom, a dobijeni iznos se zaokružuje na osnovu prve dvije značajne cifre.

U slučajevima kada izborna jedinica obuhvata dio teritorije Litvanije, maksimalni iznos za finansiranje političke kampanje jednog nezavisnog učesnika kampanje izračunava se na sljedeći način: broj birača u jednoj izbornoj jedinici množi se sa dva litasa, a dobijeni iznos se zaokružuje u skladu sa prve dvije cifre. Ako je rezultat manji od 20.000 litasa (5.792€), fiksni maksimalni iznos troškova kampanje iznosi 20.000 litasa. U toku izbora za odbornike, partija koja je predložila listu/e kandidata, može dodatno potrošiti najviše 10% od maksimalnog iznosa namijenjenog za troškove političke kampanje kandidata.

Troškovi i preuzete obaveze učesnika političke kampanje tokom izborne kampanje smatraju se troškovima namijenjenim za političku kampanju, ukoliko su navedeni troškovi namijenjeni: proizvodnji ili distribuciji reklamnog materijala ili drugih materijala za kampanju pomoću sredstava javnog informisanja, nadoknadi za lice nadležno za upravljanje sredstvima kampanje, firmi za reviziju finansiranja kampanje, iznajmljivanju pokretne i nepokretne imovine koja je potrebna tokom političke kampanje, iznajmljivanju i korišćenju vozila za vrijeme kampanje, sredstvima za komunikaciju, troškovima za hranu, smještaj i prevoz volontera kampanje, kao i predstavnicima političkih partija ili kandidata ili izbornim posmatračima.

Troškovi za navedene svrhe koji su nastali prije političke kampanje smatraju se troškovima kampanje, ukoliko su namijenjeni potrebama kampanje. U tom slučaju, učesnici kampanje o tome obavještavaju Centralnu izbornu komisiju, pri čemu joj dostavljaju kopije dokumenata koje potvrđuju troškove. Ukoliko je potrebno, Centralna izborna komisija može tražiti dostavljanje dodatnih informacija. Troškovi učesnika političke kampanje ne mogu prelaziti propisane iznose. U slučaju održavanja drugog kruga izbora (*run-off voting*) maksimalni iznos troškova izborne kampanje kandidata koji učestvuje u drugom krugu biće povećan za 25%. U troškove izborne kampanje ne spadaju: troškovi političkih partija, potencijalnih kandidata, kandidata, inicijatora referenduma, oponenata referenduma koji proizlaze iz ugovora o pravnim uslugama, troškovi namijenjeni plaćanju depozita za izbore, troškovi za smještaj i prevoz do biračkog mjesta potencijalnih kandidata i kandidata, neplanirani troškovi za prostorije političkih partija i aktivnosti zaposlenih u partiji prije kampanje. Ukoliko tokom kampanje učesnici kampanje (izuzev političkih partija, kandidata i lista kandidata koje predlažu partije) prikupe više sredstava od onih koja su potrebna za pokrivanje troškova kampanje, neiskorišćena sredstva se vraćaju u državni budžet prije podnošenja izjave o finansiranju izborne kampanje Centralnoj izbornoj komisiji. Finansijska sredstva koja ne iskoriste političke partije, kandidati ili liste kandidata koje predlažu partije, mogu biti iskorišćena samo za finansiranje aktivnosti političke partije.

U skladu sa Zakonom, troškovi učesnika političke kampanje u vezi sa video zapisima koji traju najviše 30 sekundi i gdje učesnik kampanje ima priliku da informiše javnost o svom političkom programu ne mogu prelaziti 50% najvećeg dozvoljenog iznosa troškova kampanje namijenjenih učesniku kampanje. Nakon što Centralna izborna komisija objavi kandidate (liste kandidata), u cilju podsticanja učešća na izborima, iz sredstava državnog budžeta namijenjenih Centralnoj izbornoj komisiji finansiraju se: rasprave kandidata na radiju i televiziji sa ciljem prezentovanja izbornih programa u skladu sa principom jednakosti i procedurom koju utvrđuje Centralna izborna komisija i širenje informacija u skladu sa procedurom koju utvrđuje Centralna izborna komisija.

Nezavisni učesnik kampanje vrši obračun troškova kampanje u skladu sa procedurama predviđenim Zakonom i drugim pravnim aktima, a lice nadležno za upravljanje sredstvima političke kampanje vrši kontrolu u vezi sa obračunom troškova kampanje. Lice nadležno za upravljanje sredstvima političke kampanje, između ostalog, popunjava i potpisuje obrasce o primljenim donacijama, dokument koji sadrži podatke o troškovima kampanje i izjavu o finansiranju kampanje, čuva dokumenta koja se odnose na kampanju, u roku od 10 radnih dana objavljuje na internet stranici Centralne izborne komisije datum primljenih donacija i ugovore u vezi sa kampanjom sklopljene tokom kampanje, kontrolise troškove kampanje i vrši nadzor kako troškovi ne bi prešli iznose predviđene zakonom.

Nezavisni učesnik kampanje ili lice koje on ovlasti potpisuje dokument koji sadrži podatke o troškovima kampanje i izjavu o finansiranju kampanje, prosljeđuje zaključene ugovore i druga finansijska dokumenta licu nadležnom za upravljanje sredstvima političke kampanje i definiše uslove koji će navedenom licu omogućiti izvršavanje obaveza propisanih pravnim aktima.

Sva finansijska sredstava kampanje koja partija obezbjeđuje iz izvora propisanih ovim Zakonom i sva finansijska sredstava kampanje koja nezavisni učesnici kampanje obezbjeđuju iz izvora propisanih Zakonom, kao i troškovi kampanje i druge finansijske obaveze u okviru kampanje unose se u dokument koji sadrži podatke o troškovima kampanje. Sva primljena sredstva, troškovi i pristigle finansijske obaveze navode se u izjavi o finansiranju kampanje u skladu sa procedurom koju definiše Centralna izborna komisija.

Ukoliko lice nadležno za upravljanje sredstvima političke kampanje raskine ugovor, premine ili prestane da ispunjava uslove predviđene zakonom, nezavisni učesnik kampanje mora zaključiti ugovor sa drugim licem i o tome obavijestiti Centralnu izbornu komisiju.

Kada je u pitanju vraćanje duga koji se odnosi na kampanju, Zakon propisuje da svake godine prije 1. februara, nezavisni učesnik kampanje mora obavijestiti Centralnu izbornu komisiju o ispunjenju dužničkih obaveza i izvorima sredstava koji su to omogućili, pri čemu ti izvori mogu biti samo: sredstva u vlasništvu partije, primljene donacije, udio državnog budžeta namijenjen partiji i lična sredstva nezavisnih učesnika kampanje.

Kontrola finansiranja političkih kampanja i praćenje političkog oglašavanja sprovode se neprekidno tokom izborne kampanje. Kontrolu finansiranja političkih partija i političkih kampanja, kao i političkog oglašavanja sprovodi Centralna izborna komisija. Takođe, Centralna izborna komisija redovno objavljuje na internet stranici podatke u vezi sa kontrolom finansiranja političkih partija i političkih kampanja, te političkog oglašavanja. Osim toga, kontrolu finansiranja političkih partija i političkih kampanja, u skladu sa ovlašćenjima, vrše i ostale institucije.

Centralna izborna komisija je, između ostalog, nadležna za:

- potvrđivanje forme obrasca o primljenim donacijama;
- potvrđivanje forme izjave o korišćenju sredstava iz državnog budžeta, dokumenta koji sadrži podatke o troškovima u vezi sa finansiranjem političke kampanje, izvještaja političke partije ili učesnika u izornoj kampanji u vezi sa političkim oglašavanjem i izvorima finansiranja;
- utvrđivanje procedure za popunjavanje i podnošenje navedenih dokumenata;
- potvrđivanje forme izjave o finansiranju političke kampanje, nakon konsultacija sa Vijećem revizora;
- utvrđivanje procedure za popunjavanje i podnošenje izjave o finansiranju političke kampanje;
- utvrđivanje procedure za političko oglašavanje;
- utvrđivanje uslova za revizorske firme koje vrše kontrolu političkih partija ili učesnika u političkoj kampanji, određujući pri tom obim ovlašćenja revizora, nakon konsultacija sa Vijećem revizora;
- praćenje usklađenosti djelovanja političkih partija ili učesnika u političkoj kampanji sa procedurama sadržanim u Zakonu;
- stvaranje uslova i preuzimanje odgovornosti za to da navedene finansijske izjave političkih partija budu objavljene na veb-sajtu odmah nakon datuma prijema, da budu ažurirane, te da navedeni podaci budu u skladu sa primljenim informacijama;

- utvrđivanje maksimalnog iznosa troškova za finansiranje političke kampanje u pojedinim izbornim jedinicama i obaveza objavljivanja tih iznosa najkasnije do 1. januara svake godine;
- vođenje evidencije o obrascima primljenih donacija, pružanje informacija o donacijama i kontrola njihove upotrebe.
- stvaranje uslova u saradnji sa Državnom poreskom upravom kako bi lice koje je nadležno za upravljanje sredstvima kampanje provjerilo u informacionom sistemu Centralne izborne komisije da li donacije zadovoljavaju uslove predviđene Zakonom. Centralna izborna komisija nadležna je za ispravno funkcionisanje informacionog sistema.

Centralna izborna komisija vrši nadzor nad upotrebom finansijskih sredstava namijenjenih političkoj kampanji. Takođe, Komisija je nadležna za blagovremeno pružanje informacija u vezi sa kršenjem pravila o finansiranju političkih partija i političkih kampanja Specijalnoj istražnoj službi²⁶ i Kancelariji državnog tužioca. Državna poreska uprava kontroliše da li donatori posjeduju dovoljno sredstava da obezbijede donaciju i da li je prihod oporezovan u skladu sa zakonom. Državna poreska uprava informiše Centralnu izbornu komisiju o izvršenoj kontroli i utvrđenim kršenjem zakona. Državna revizorska institucija sprovodi reviziju upotrijebljenih sredstava iz državnog budžeta koja su namijenjena političkim partijama.

Nezavisni učesnik u političkoj kampanji koji je tokom kampanje primio sredstva u iznosu koji prelazi 70 mjesečnih prosječnih zarada u obavezi je da sa revizorskom firmom sklopi ugovor s ciljem sprovođenja kontrole. Lice koje je nadležno za upravljanje sredstvima kampanje podnosi kopiju navedenog ugovora Centralnoj izornoj komisiji najkasnije 25 dana od dana proglašavanja konačnih rezultata izbora ili rezultata referenduma.

Revizor je ovlašćen da:

- sprovodi kontrolu političke kampanje političke partije ili kampanje nezavisnog učesnika u skladu sa zakonodavstvom Litvanije i uslovima koje utvrdi Centralna izborna komisija;
- pribavlja od lica koje je nadležno za upravljanje sredstvima kampanje i učesnika u političkoj kampanji ili Centralne izborne komisije sva dokumenta neophodna za sprovođenje kontrole učesnika u političkoj kampanji;
- pribavlja od političke partije sva dokumenta neophodna za sprovođenje kontrole političke partije.

Političke partije i učesnici u izornoj kampanji su u obavezi da saraduju sa revizorom koji sprovodi kontrolu, obezbijede pristup podacima i dokumentima, kao i ostale neophodne informacije. Centralna izborna komisija objavljuje finansijske izjave u vezi sa političkom kampanjom zajedno sa izvještajem revizora o sprovedenoj kontroli (ukoliko je podnošenje izvještaja obavezno) na internet stranici najkasnije 100 dana od dana proglašavanja konačnih rezultata i izbora ili rezultata referenduma.

²⁶Specijalna istražna služba Litvanije (*Special Investigation Service of the Republic of Lithuania*) je nacionalna agencija za borbu protiv korupcije koja je odgovorna predsjedniku države i Parlamentu. Glavni cilj agencije je smanjenje nivoa korupcije kao glavne prijetnje ljudskim pravima i slobodama, vladavini prava i ekonomskom razvoju. <http://www.stt.lt/en/menu/about-stt/>

Izvori informacija

1. Law on Elections of the Republic City Council and Municipality Council, 1994 (amended 2013) <http://web.cvk.lv/pub/public/29842.html> (16. 7. 2013)
2. Law on Financing of Political Organisations (Parties) ("LV", 114 (397), 02.08.1995, Bulletin, 17,07.09.1995) (shall come into force on August 16 1995) amended: 2011
3. Local Government Council Election Act 2002 (2013) <http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=X60031K4&keel=en&pg=1&ptyyp=RT&tyyp=X&query=kohaliku+omava+litsuse> (16. 7. 2013)
4. Political Parties Act 1994 (amended 2013), <http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=X1022K10&keel=en&pg=1&ptyyp=RT&tyyp=X&query=erakonnaseadus> (22. 7. 2013)
5. President of the Republic Election Act 1996 (amended 2013) <http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=X0013K1&keel=en&pg=1&ptyyp=RT&tyyp=X&query=presidendi+valimise> (16. 7. 2013)
6. Republic of Lithuania Law on Funding of, and Control over Funding of Political Parties and Political Campaigns 2004 (2012) http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=430105&p_query=&p_tr2=2# (12. 7. 2013)
7. Republic of Lithuania Law on Presidential Elections 22 December 1992 No I-28 Vilnius (As last amended on 6 November 2012 – No XI-2334) http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=437734&p_query=elections%20to%20municipal&p_tr2=2 (15. 7. 2013)
8. Republic of Lithuania Law on Citizenship 17 September 2002 No IX-1078 (as amended by 18 July 2006 No. X – 768) <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/9067> (12. 7. 2013)
9. Republic of Lithuania Law on Elections to Municipal Councils 7 July 1994 No I-532 Vilnius (As last amended on 2 October 2012 – No XI-2267) http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=437737&p_query=&p_tr2=2 (15. 7. 2013)

10. Republic of Lithuania Law on Elections to the Seimas 9 July 1992 No I-2721 Vilnius (Last Amended By 6 November 2012 — No Xi-2338) http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=437764&p_query=&p_tr2=2
(16. 7. 2013)
11. Riigikogu Election Act 2002 (amended 2013) <http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=X60044K4&keel=en&pg=1&ptyyp=RT&tyyp=X&query=riigikogu+valim>
(18. 7. 2013)
12. Special Investigation Service of the Republic of Lithuania <http://www.stt.lt/en/menu/about-stt/> (19. 7. 2013)
13. The Constitution of the Republic of Estonia <http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=X0000K2&keel=en&pg=1&ptyyp=RT&tyyp=X&query=p%F5hiseadus>
(16. 7. 2013)
14. The Constitution of the Republic of Latvia <http://www.saeima.lv/en/legislation/constitution>
15. The Constitution of the Republic of Lithuania came into force on 2 November 1992. <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Constitution.htm>
(16. 7. 2013)
16. The Saeima Election Law 1995 (amended 2011) <http://web.cvk.lv/pub/public/30067.html> (15.7.2013)